

- *Vergi paketi*
 - *e-beyanname dönemi*
 - *Ekonominin zorlu rotası
faiz dışı fazla*
 - *IMF, “Finansal piyasalardaki
gelişmeler olumsuz”*
 - *Almanya seçimleri ve
Türkiye*

Ekonomik Rapor

Sahibi
Mustafa ÖZYÜREK

Genel Yayın Yönetmeni
Nail SANLI

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ali Ekber DOĞANOĞLU

Yayın Kurulu

Nail SANLI
Ali E. DOĞANOĞLU
Ahmet FETTAHOĞLU
Barış TOPRAK

TÜRMOB

Basın Yayın Dağıtım İşletmesi
tarafından yayınlanmaktadır

Adres

Gençlik Caddesi No:107
06570 Anıttepe - ANKARA
Tel: (0.312) 232 50 60 (10 Hat)
Fax: (0.312) 232 50 73
http: www.turmob.org.tr
e-mail:alid@turmob.org.tr

Baskı

Ziraat Matbaası
(0.312) 384 73 44

Dergide yayınlanan yazıların yayın hakkı
Bilanço Dergisi'ne aittir.
Kaynak gösterilmeden bir bölümü veya
tamamı alıntı yapılamaz

Belirsizlik

Yaşanan siyasi belirsizlik hem ekonomiyi hem de geleceğe ilişkin beklentileri olumsuz etkiliyor. Böylesi ortamların ülkemiz ekonomisine verdiği zararları yıllardır yaşayarak gördük. Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Masum Türker'in deyimiyle 3 Kasım'da genel seçim yapılması kararıyla el bombasının pimi çekildi ve bu bombanın sandıkta patlaması gerekiyor.

Erken seçim kararının etkilediği çalışmalardan biri de Ekim ayında yapılması gereken vergi sistemi ve idaresine ilişkin düzenlemeler. IMF ve Dünya Bankası'nın hazırladığı raporlar doğrultusunda hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen vergi stratejisinin önümüzdeki günlerde yasalaşma şansı bulunmuyor. Bu durumun farkında olan Ekonomiden Sorumlu Bakan Türker, IMF görüşmelerinde bu hususa eğilerek vergi yasalarıyla ilgili düzenlemelerin bir sonraki dönemde gerçekleştirilmesini isteyecek. IMF'nin anlayışla karşılaması gereken bu yaklaşım, yapılması gerekenlerden vazgeçildiği anlamına gelmiyor. IMF, vergi sistemi ve idaresine ilişkin düzenlemelerde kararlı gözüküyor.

Dergimizin sayfalarında yapılması planlanan düzenlemelere ayrıntılı bir şekilde yer verdik. Son yılların en çok konuşulan konularından olan faiz dışı fazla konusunda da ayrıntılı bir çalışma yer aldı. Dergimizin bu sayısında ilgi ile okuyacağınızı umuyoruz.

5-6 Ekim tarihlerinde Ankara'da gerçekleştireceğimiz TÜRMOB'un 13. Olağan Genel Kurulu'nda alınacak kararlar ülkemize ve mesleğimize katkı sağlayacaktır.

Gelecek sayımızda buluşmak dileğiyle...

Nail SANLI
Genel Sekreter

Vergi Paketi

Dünya Bankası ve IMF'nin hazırladığı raporlar doğrultusunda Bakanlar Kurulu'nda kabul edilen ancak Resmi Gazete'de yayınlanmayan vergi sisteminin geliştirilmesi stratejisinin en önemli düzenlemelerinin Ekim ayında gerçekleştirilmesi gerekiyor. Düzenlemeler bir sonraki döneme ertelense bile IMF stratejisinin hayata geçmesini istiyor. Düzenlemeler vergi politikası ve vergi idaresi olmak üzere iki bölümden oluşuyor.

Dolaysız vergiler alanında yapılacak değişiklikler

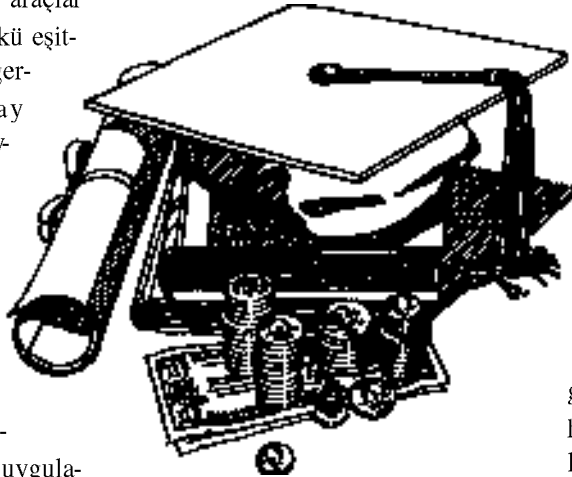
- Gelir vergisi tarifesi yeniden düzenlenecek
- Özel gider indirimi kaldırılarak vergi indirimi haline dönüştürülecek
- Faiz ve benzeri gelirlerdeki vadeye bağlı stopaj uygulamasına son verilecek, finansal araçlar üzerindeki reel vergi yükü eşitlenecektir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde, 3 ay vadenin üzerindeki mevduat faizleri endeksleme yapılarak stopaja tabi tutulacak, DTH'ların vergi yükü TL mevduatın vergi yüküne yaklaştırılacaktır. Endeksleme uygulamasında kullanılan yöntem gözden geçirilerek, mevcut uygulama

ma sorunları ortadan kaldırılacak

- İşletmelerin elde ettiği faiz gelir ve giderleri, endekslemeye tabi tutularak gelir ve gider yazılacak
- Temettü gelirleri üzerindeki vergi yükü Avrupa Birliği ülkelerine yakın hale getirilecek
- Vergi kanunlarında ve diğer kanunlarda yer alan mevcut vergi istisna ve muafıklarına yer verilmeyecek. Halen yürürlükte olmayan ve ciddi vergi kaybına yol açacak herhangi bir istisna ve muafiyet getirilmeyecek ve uygulanmayacak
- Yatırım indirimi yen bir anlayışla ele alınıp kapsamı daraltılarak, tek oranlı basit bir hale ge-

tirilecek. Düşünülen yatırım indirimi oranı yüzde 30- yüzde 40 olup, bölgeler veya sektörler itibarıyla farklı oran uygulaması yapılmayacak. Yatırım indiriminin tek oranlı ve kapsamının daha sınırlı hale getirilmesine paralel olarak, yatırım indirimi tutarı üzerinden ödenen gelir vergisi stopajı da kademeli olarak indirilecek

- Serbest bölgelerde uygulanan istisnalar (gelir ve kurumlar vergisi istisnaları dahil) kaldırılacak. Serbest bölge kazançları; bölgede şirket kurulması ve yurt içi pazara satış oranının yüzde 15'i geçmemesi koşuluyla düşük oranda vergiye tabi tutulacak. Bölgede çalışanların ücretleri tam olarak vergilendirilecek
- Beyan sınırı ve istisna kazanç tutarları, tek tutar olarak yeniden belirlenecek
- Kurum kazançlarının vergilendirilmesi gözden geçirilecek
- Belirli büyüklüğü geçmeyen mükelleflerin katma değer vergisi beyanname verme yükümlülüğü kaldırılacak
- Finansal kiralama vergi uygulaması Uluslararası Muhasebe Standartlarına uygun hale getirilecek.

Vergi sisteminin geliştirilmesi programı (31/01/2002)

1. VERGİ POLİTİKASI

DOLAYLI VERGİLER

Konu	Düzenlemenin Ayrıntısı	Uygulama Dönemi
Basit usula tabi mükelleflerin KDV'den muaf tutulması	Basit usule tabi mükellefler katma değer vergisinden muaf tutulacaktır. Basit usule tabi olacakların belirlenmesinde ana kriter alım satım tutarıdır. Ancak alım-satım tutarı ile birlikte kullanılan başka kriterler de vardır. Basit usulde vergilendirilenlerden mal veya hizmet alanlar, katma değer vergisi indirimini yapmayacaklar, gerçek usulde vergilendirilenlerden mal ve hizmet satın alan basit usulde vergilendirilen mükellefler ise ödedikleri katma değer vergisini gider kaydedeceklerdir.	2003
Finansal kiralamanın vergilemesi	Finansal kiralamada vergi uygulaması uluslararası muhasebe standartlarına uygun hale getirilecektir.	2003

DOĞRUDAN VERGİLER

GELİR VERGİSİ

Gelir vergisi tarifi	Geçici süre ile uygulanmakta olan gelir vergisi tarifi yüzde 20'den başlamakta ve yüzde 45'e kadar çıkmaktadır. Bu oranlar 2002 sonuna kadar uygulanacak olup, 2003 yılından itibaren uygulanacak oranlar yüzde 15-40'dır. Yapılacak değişikliklerle, halen uygulanan oranların 2002 yılından sonra da uygulaması devam edecektir Öte yandan esas olarak ücret dışı gelir ve kurumlar vergisi üzerinden hesaplanan yüzde 10 oranındaki fon payı uygulaması ana vergi oranlarına eklenerek kaldırılacak ve böylece vergi uygulamasında basitlik sağlanacaktır.	2003 2003 2003
Özel gider indiriminin vergi indirimine dönüşmesi	Özel gider indirimi kaldırılarak vergi indirimi haline dönüştürülecektir.	2003
Yatırım indirimi	Yatırım indirimi yeni bir anlayışla ele alınıp kapsamı daraltılarak, tek oranlı basit bir hale getirilecektir. Düşünülen yatırım indirimi oranı yüzde 30- yüzde 40 olup, bölgeler veya sektörler itibarıyla farklı oran uygulaması yapılmayacaktır. Yatırım indiriminin tek oranlı ve kapsamının daha sınırlı hale getirilmesine paralel olarak, yatırım indirimi tutarı üzerinden ödenen gelir vergisi stopajı 2004 yılında kaldırılacaktır.	2003 2004
Temettü vergilemesi	Temettü vergilemesinde istisnalar kaldırılacak, halka açık şirketler ile diğer şirketlerin temettüleri üzerindeki stopaj eşitlenecektir. Kurum kazançlarının etkin olarak vergilemesinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasına paralel olarak, temettü gelirlerine uygulanan gelir vergisi stopaj oranı kademeli olarak indirilecektir.	2003-2004

Mali araçlar üzerindeki efektif vergi yükünün uyumlaştırılması, finansal araçların vergilendirilmesi, nominal faizdeki vergilemenin daha rasyonel hale getirilmesi	Faiz ve benzeri gelirlerdeki vadeye bağlı stopaj uygulamasına son verilecek, finansal araçlar üzerindeki reel vergi yükü eşitlenecektir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde, 3 ay vadenin üzerindeki mevduat faizleri endeksleme yapılarak stopaja tabi tutulacak, DTH'ların vergi yükü TL mevduatın vergi yüküne yaklaştırılacaktır. Endeksleme uygulamasında kullanılan yöntem gözden geçirilerek, mevcut uygulama sorunları ortadan kaldırılacaktır.	2003-2004
Dernek ve vakıf gelirlerinin vergilenesi	Mevcut istisna ve muafıklar kaldırılarak, bütün dernek ve vakıflar tarafından elde edilen menkul sermaye iratlarının stopaj yoluyla vergilendirilmesi sağlanacaktır.	2003
Yatırım fonlarının vergilendirilmesi	Yatırım fonlarının kazançlarının kurumlar vergisinden istisna tutulmasına devam edilecek, gerçek kişilerin fonlardan elde ettikleri gelirler ise diğer benzer gelirler gibi vergiye tabi tutulacaktır.	2003
Beyan sınırı	Beyan sistemi gözden geçirilerek daha basit bir sistem kurulacak, esas olarak üniter bir yapıya geçilecektir. Beyan sınırı uygulaması rasyonel hale getirilecek ve beyan sınırını aşan geliri olanların bu gelirlerinin toplanarak beyan edilmesi sağlanacaktır.	2003
Finansal kiralama	Finansal kiralamada vergi uygulaması uluslararası muhasebe standartlarına uygun hale getirilecektir.	2003
İrtibat bürolarında çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesi	Gelir Vergisi Kanununun 23/14. maddesinde yer alan istisna kaldırılacak, irtibat bürolarında çalışan ücretlilerin gelirleri vergilendirilecektir.	2002
KURUMLAR VERGİSİ		
Faiz gelir ve giderlerinin endekslenmesi	İşletmelerin elde ettiği faiz gelir ve giderleri endekslemeye tabi tutularak gelir ve gider yazılacaktır.	2003
Transfer fiyatlandırması	OECD ve CFC uygulamalarına paralel düzenlemeler yapılacaktır.	2004
Örtülü sermaye, örtülü kazanç dağıtımı	Düzenlemeler günün koşullarına uygun hale getirilecektir.	2004
İstisna ve muafıklar	Vergi kanunlarında ve diğer kanunlarda yer alan mevcut vergi istisna ve muafıkları gözden geçirilerek asgari düzeye indirilecek, vergi kanunları dışındaki kanunlarda vergi istisna ve muafıklarına yer verilmeyecektir. Halen yürürlükte olmayan ve ciddi vergi kaybına yol açacak herhangi bir istisna ve muafiyet getirilmeyecek ve uygulanmayacaktır.	2002
Serbest bölgeler	Serbest bölgelerde uygulanan istisnalar (gelir ve kurumlar vergisi istisnaları dahil) kaldırılacaktır. Serbest bölge kazançları; bölgede şirket kurulması ve yurt içi pazara satış oranının yüzde 15'i geçmemesi koşuluyla düşük oranda vergiye tabi tutulacaktır. Bölgede çalışanların ücretleri tam olarak vergilendirilecektir.	2003

Kurum kazançlarının vergilendirilmesi	Kurum kazançlarının vergilemesi, yatırım indirimi, serbest bölgeler gibi yaygın istisna ve muafıkların daraltılmasına paralel olarak aşağıdaki şekilde değiştirilecektir: - Kurumlar vergisi oranı değiştirilmeyecek, ancak kurum kazançları üzerindeki vergi yükü düşürülecektir. - Kurum bünyesinde alınan stopaj dağıtımına bağlı olarak yapılmaya devam edecek, ancak istisna kazanç ayrımı yapılmayacaktır. - Karın sermayeye eklenmesi kar dağıtımı sayılacaktır. - Vergi alacağı uygulaması kaldırılacak, gerçek stopaj tutarı mahsup edilecektir. - Kurum kazançları üzerindeki azami vergi yükü, gelir vergisi tarifesinin en üst dilimine uygulanan oranın azami 5 puan üstünü (yüzde 50'yi) geçmeyecektir. - Yukarıdaki amaçları sağlayan bir entegrasyon modeli çerçevesinde gerekli değişiklikler yapılacaktır.	2003-2004
2. VERGİ İDARESİ		
Elektronik muhasebenin geliştirilmesi	Elektronik muhasebe sistemine geçilecektir.	2002
Beyannamelerin internet-internet ile elektronik ortamda toplanması	Beyannamelerin kademeli olarak internet-intranet yoluyla toplanmasına başlanacaktır.	2002
Denetimin iyileştirilmesi	Etkin ve kurumsallaşmış bir denetim için gerekli alt yapı oluşturulacaktır. Bu kapsamda Bakanlık düzeyinde bir denetim koordinasyon birimi oluşturulacak ve bu birim merkezi ve yerel denetimin etkin ve verimli bir şekilde yapılmasında koordinasyon sağlayacaktır. Koordinasyon biriminde Müsteşar, Teftiş ve Hesap Uzmanları Kurulu Başkanları ve Gelirler Genel Müdürü yer alacaktır. Koordine edilmiş yıllık denetim planı hazırlanacaktır. Mükellef gruplarına göre veri tabanı geliştirilecek ve bu gruplara dönük ayrı denetim stratejileri oluşturulacaktır. Elektronik beyanname ve elektronik muhasebe sisteminin geliştirilmesi ile toplanacak vergiler vergi tabanında değerlendirilecektir. Denetlenen mükellefler ve denetim sonuçları izlenerek denetim istatistik tabanı oluşturulacak ve denetim için ileriye dönük risk alanları belirlenmesinde kullanılacaktır. Vergi istihbarat merkezinde vergi kimlik numarası altında toplanan bilgilerin denetim için etkin bir şekilde kullanılmasına dönük olarak bilgileri sınıflandıran, riskli mükellef ve alanları denetim için seçen ve ön bilgisayar denetiminden geçiren programlar oluşturulacaktır. Kamu kesimi harcamaları vergi kimlik numarası altında izlenecektir. Kamu kesiminin halen ekonomide önemli bir paya sahip olduğu ortamda ekonominin önemli bir kesimini kapsayacak olan bu veri tabanı denetimin etkinliğini artıracaktır. Bu kapsamda örneğin; * Devlet Malzeme Ofisi alımları, * Sosyal güvenlik kurumlarının eczanelere ilaç ödemeleri, * Kamu ihaleleri sonucu yapılan alımlar,	2002-2003

	Vergi tabanında vergi kimlik numaraları altında toplanacaktır. Denetim elemanlarının özlük hakları sermaye ve para piyasası kurumlarına paralel olarak yeniden düzenlenecektir.	
İç denetimin iyileştirilmesi	İç denetim, vergi idaresinin etkinlik ve verimliliğin artırılması amacıyla geliştirilecektir. Her sene belli sayıda denetim elemanı iç denetim için görevlendirilecektir. Yıllık iç denetim planı hazırlanacaktır. İç denetimde, personelin kanunlara, tebliğlere, yasal direktiflere, uygulama ve işlem yönergelerine ve diğer ilgili kurallara uyumu denetlenecektir. İç denetim sonuçları her sene toplanarak analiz edilecektir.	2003
Büyük mükellef hizmetlerinin iyileştirilmesi	Büyük mükellef hizmetleri, vergi gelirlerinin artırılması, vergi borçlarının daha iyi yönetilmesi, bu mükelleflere daha iyi hizmet verilmesi ve vergiye uyumlarının yükseltilmesi amacıyla iyileştirilecektir. Mevcut büyük mükellef vergi dairelerinin sahip olması gereken mükellef standartları gözden geçirilerek yeniden belirlenecek ve bu vergi dairelerinin mükellef sayısı orta düzey mükellefler ayıklanarak hizmet verilmesi kolay hale getirilecektir. Bu vergi dairelerinin üst düzeyde bir hizmet sağlayabilmesi için gerekli ve -tenekli personel ve uzman kadrolar öncelikle sağlanacak ve gerekli kaynak aktarılacaktır. Elektronik muhasebe ve elektronik beyanname uygulamasına bu mükelleflerden başlanarak veri tabanı geliştirilecektir.	2003
Vergi borcu izleme sisteminin analitik hale getirilmesi	Vergi borçlarının izlenmesine dönük sistem analizi kolaylaştıracak, borcun yaşını gösterecek, zaman serilerini yaratacak ve diğer detaylı analitik bilgileri sağlayacak şekilde geliştirilecektir.	2003-2003
Kamu kurumları vergi borcunun azaltılması	Kamu kurumlarının vergi borçlarının azaltılmasına dönük genel yada her kurum için ayrı strateji geliştirilmesi üzerinde çalışılacaktır. Bu konuda ilgili diğer kurumlarla işbirliği yapılacaktır.	2002-2004
Özel sektör vergi borcunun azaltılması	Özel sektör vergi borçlarının azaltılmasına dönük olarak yapılan çalışmalara devam edilecektir. Bu çalışma borç yapısının analizi, borç artış ya da azalışının sebepleri, vergi borcunun izlenmesindeki hukuki ve pratik prosedürün gözden geçirilmesini ve bu alanda yapılabileceklerin belirlenmesini kapsayacaktır.	2002-2004
Gelir ve kurumlar vergisi tahsilat sürelerinin kısaltılması	Beyana dayalı gelir ve kurumlar vergisinde taksit sayısı azaltılacaktır.	2003-2004
Mükellef hizmetlerinin iyileştirilmesi	Mükellef hizmetlerine ilişkin strateji geliştirilecek, mükellef idare ilişkilerini daha sağlıklı hale getirecek bir plan hazırlanarak hizmetlerin geliştirilmesi sağlanacaktır.	2002-2004
Yurt dışı olanaklarının artırılması	Vergilemenin uluslararası boyutunun geliştiği, ülkeler ve birlikler arasındaki politikanın ana unsurlarından biri haline geldiği bir ortamda, vergi idaresinin yurt dışı açılımını sağlayacak, ülkemiz sistemini yabancı yatırımcı ve ilgililere tanıttak ve aynı zamanda karşılaştırmalı vergi politikalarını yakından takip etmek amacıyla, vergi idaresi personeli için yurt dışı kadro sayısı yeteri ölçüde artırılacaktır.	2002-2003

e-beyanname dönemi

Maliye Bakanlığı tarafından yürütülen Vergi Dairesi Otomasyon Projesinin (VEDOP) birinci aşaması tamamlandı. Projenin ikinci aşaması için alt yapı çalışmalarına başlandı.

Projenin ikinci aşaması kapsamında;

Her ilde en az bir vergi dairesi olmak üzere toplam 126 vergi dairesi, gelir müdürlükleri ve takdir komisyonları otomasyona geçecek. İnternette beyanname alınması sağlanacak. Maliye Bakanlığınca belirlenen mükelleflere ait defter ve belgelerin elektronik ortamda alınarak arşivlenmesi ve analizlerinin gerçekleştirildiği elektronik muhasebe kayıt ve arşiv sistemi oluşturulacak. Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için veri ambarı kurulacak.

Maliye Bakanlığı vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 60'ını otomasyonlu vergi dairelerinden topluyor. VEDOP-2'nin yüzde 95'inin otomasyonlu vergi daireleri tarafından toplanması hedeflendi.

Merkez de kurulacak sistemler ile bilgisayarlı denetim gerçekleştirilecek,

vergi istihbarat merkezi ile bankalardan ve diğer kurumlardan gelen bilgiler ile mükellef beyanlarının veri ambarında karşılaştırılması sağlanacak. Böylelikle kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına çalışılacak.

Maliye Bakanlığı projenin tamamının hayata geçmesi ile birlikte, mükellefi daha iyi takip edebilecek ayrıca daha hızlı hizmet verebilecek.

Denetim bilgi sistemi

Beyan dışı kalmış vergisel olayların tespiti, mükellef beyanlarının doğruluğunun kontrolü ve denetim birimlerine bilgi desteği sağlamak üzere iç ve dış kaynaklardan alınan bilgiler vergi istihbarat merkezinde bulunan Denetim Bilgi Bankası'na aktararak değerlendiriliyor ve alınan çıktılar incelenmek üzere denetim birimlerine gönderiliyor.

Bu amaçla oluşturulan sisteme Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana İllerinde bulunan denetim birimleri bağlanarak sorgulama yapabiliyor. Bu sisteme veriler Tapu Sicil Müdürlükleri'nden, Merkez Bankası'ndan, bankalardan, Devlet Malzeme Ofisi'nden, Emekli Sandı-

ğı'ndan ve Muhasebat Genel Müdürlüğü'nden aktarılıyor.

Vergi dairesi işlemlerinin tümünün bilgisayarla yapılarak iş yükünün azaltılması, vergi dairesi çalışmalarında etkinlik ve verimliliğin artırılması ve bilgisayar ortamında toplanan bilgilerden sağlıklı bir karar destek ve yönetim bilgi sisteminin oluşturulmasının hedeflendiği Vergi Dairesi Otomasyon Projesi (VEDOP), 1998 yılında başlatılmış ve 22 ilde 154 vergi dairesine yaygınlaştırıldı. Şu anda vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 60'ı VEDOP bünyesindeki vergi daireleri tarafından toplanıyor.

VEDOP bünyesinde 200 sunucu ve 8000 istemci, merkezi olarak yönetilen ve 24 saat izlenen sayısal bir ağ ile (GELNET) entegre bir şekilde hizmet vermekte. Proje kapsamında oluşturulan merkezi veri tabanında 1.3 TeraByte veri yönetilmekte. En son yazılım, donanım ve iletişim teknolojileri kullanılarak geliştirilen VEDOP, dünyanın sayılı finansal uygulamalarından birisi olarak kabul ediliyor.

Ekonominin zorlu rotası;

Faiz dışı fazla

Ülkemizde son yıllarda en çok kullanılan terimlerden biri haline gelen faiz dışı fazla, Maliye politikamızda temel rotası oldu. Faiz dışı fazla ile borç sarmalından kurtulmaya çalışılması, daha az yatırım ve sosyal transfer anlamına geliyor.

H. Hakan Yılmaz tarafından hazırlanan “Uygulanan istikrar programı kapsamında IMF Tanımlı Faiz Dışı Fazla; Tanım Farklılıkları, Ekonomik Programların Uygulanmasında önemi ve yapılan revizyon” isimli çalışma konuyu tanımlamadan başlayarak uygulama ve sapmalara kadar değerlendirmekte. H. Hakan Yılmaz’ın çalışması şöyle;

Neden IMF tanımlı faiz dışı fazla ekonomik programlarının uygulamasında önem taşımaktadır?

Faiz dışı fazla, temel fazla veya ilkesel fazla (primary surplus) maliye politikası başlığı altında IMF ile yürütülen ekonomik programların

uygulanmasında önemli bir performans göstergesi olarak kabuleilmektedir. İlkesel fazla, kamu kuruluşlarının yıllık performanslarının analitik bir şekilde hedeflenmesi ve ölçülebilmesi için geliştirilen yöntemlerden bir tanesidir. Bu yöntem, uygulanan ülkenin ve kuruluşun mali yapısına göre farklılıklar gösterebilmekle birlikte esas olarak amaç kurumsal yapının ilgili döneme ilişkin olarak öngörülen hedefleri ne şekilde yerine getirildiğinin ölçülebilmesidir.

Faiz dışı fazla veya ilkesel fazla bir ekonomide uygulanan programın değerlendirilmesi sürecinde iki açıdan önem taşımaktadır.

Birincisi, hedeflenen fazlaya ulaşılması ve/veya bu amaçla alınan tedbirlerin uygulamaya konulma düzeyi uluslararası finans piyasası ve uluslararası kuruluşlar açısından ulusal hükümetlerin makroekonomik sorumluluk düzeyini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Temel düşünce doğrudan kendi sorumluluğu altındaki politikaları başarıyla uygulayan ve performans kriterlerini gerçekleştiren ülke hükümetlerinin bir bütün olarak istikrar programlarını uygulama konusunda kararlı olduğu mesajının ortaya konmuş olmasıdır. Bu yüzden uluslararası yatırımcılar ve finans piyasaları ilişki içinde bulundukları ülkelerin maliye politikalarına karşı bu anlamda daha duyarlı bir yaklaşım içinde bulunmaktadır.

İkinci olarak, yüksek düzeyde borç stoku ve iç borç servisi bulunan ülkelerde faiz dışı fazla verilmesinin temel ekonomik ve mali gerekçesi, borçlanma üzerindeki baskının azaltılması olarak tanımlanmaktadır. Verilen faiz dışı fazla kadar kamu otoritesi borç servisi dolayısı ile daha az borçlanma şansına sahip olacaktır. Nitekim, 2000-2002 dönemini kapsayan Türkiye ile IMF arasındaki Stand-By anlaşmasına ilişkin ilk niyet nektubuna bakıldığında, istikrar programının

maliye politikası amacı, kamu sektöründe faiz dışı fazla verilmek suretiyle kamu sektörü iç borç stokunun azaltılması olarak ortaya konulmuştur.

Bu amaç ve öncelik gerek programın revizyonlarında gerekse 2002 yılı başında yeniden düzenlenen Stand-by'da ağırlığını kaybetmemiş aksine daha fazla önem kazanmıştır.

IMF tanımlı temel fazla (faiz dışı fazla) nedir?

Faiz dışı fazla en basit tanımıyla toplam giderler içinden faiz ödemelerinin düşülmesiyle bulunan gelir gider farkını ifade etmektedir. Bütçe hedef ve sonuçlarını daha analitik bir çerçevede değerlendirebilmek amacıyla uygulamada temel fazla diye tanımlanan hesaplama yöntemi literatürde sürekli geliştirilmektedir.

Hesaplamaya ilişkin yapılan yeni eklemelerin temel özelliği, bütçesel sürecin içinde şekillenmeyen ve süreklilik niteliği taşımayan gelir ve gider kalemlerinin toplam gelir ve giderlerden düşürülmesidir. Bu tür kalemlere özel gelir ve özel ödenek ayıklamasını, faiz gelirlerini, özelleştirme gelirlerini, Merkez Bankası karını örnek olarak verebiliriz.

IMF ile yürütülen Stand-By anlaşması çerçevesinde kamu kesimi için kullanılan tanımlama faiz dışı fazla veya IMF tanımlı faiz dışı fazladır.

Aşağıda konsolide bütçe esas alınmak suretiyle mevcut Türkiye uygulamasında IMF tanımlı faiz dışı fazlaya ulaşmada toplam gelir ve

giderlerden düşülen kalemler sırasıyla ele alınmaktadır.

Toplam gelirlerden düşülen kalemler dört alt başlıkta toplanmaktadır;

* Öncelikle orjinal bütçede öngörülmeyen ve arızı nitelik taşıyan özel gelir ve fonlar altındaki diğer özel gelir ve fonlar ile katma bütçe gelirleri içinde yer alan diğer özel gelirler (ayıklama işlemi),

* faiz gelirleri,

* özelleştirme gelirleri,

* Merkez Bankası Karı ile Merkez Bankası Yeniden Değerleme Fonu Gelirleri,

Toplam giderlerden düşülen kalemler ise esas olarak üç alt başlıkta toplanmaktadır;

* orjinal bütçede öngörülmeyen özel ödenekler (özel ödenek ayıklama işlemi),

* faiz giderleri,

* kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla aktarılan transfer tutarı (başlangıç bütçesinde öngörülmediği ve arızı bir nitelik taşıdığı için hesaplamaya dahil edilmektedir.)

Bu kalemler, son madde de ele alınan 1999-2001 döneminde kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla devlet iş-tirakleri kalemi altında aktarılan transfer tutarının düşürülmesi gibi genel uygulamanın dışında dönemsel farklılıklar göstermekle birlikte esas olarak kamu kesimi dengesinde yer alan diğer kamu kuruluşları için de bu şekilde hesaplanmaktadır.

Yukarıda sıralanan gelir ve gider ayıklamalarının gerekçeleri ise kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

* Faiz giderlerinin özellikle geçmiş dönemlerin ve mevcut yapının geldiği noktada kullanılan kaynağın bir maliyeti olarak görülmesi nedeniyle ilgili cari dönemin performans hesabında dikkate alınmaktadır. Özel ödenek ayıklaması ise kurumsal yapılar arasındaki mükerrer hesaplamayı ve orjinal bütçede yer almayan özel ödeneklerin ayıklanması amacıyla yapılmaktadır.

* Özelleştirme gelirleri de bir defaya mahsus ve bütçesel sürecin dışında kurumların varlıklarının satışı yoluyla elde edildiği için performans hesabında dışarıda bırakılmaktadır.

* Merkez Bankası karı ve yeniden değerlendirme fonu hesapları ise (bütçe açısından) bütçenin dışından bütçeye aktarılan ve bütçe performansıyla ilişkisi olmayan ve dönemsel nitelikleri ön plana çıkan kaynaklar olduğu için geliştirilen tanımda bu kalemlerde toplam gelirlerden düşülmektedir.

* Yine son dönemde bankacılık sistemiyle ilgili olarak alınan kararlar çerçevesinde kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla aktarılan tutarlarda özellikle ek bütçe ile uygulamaya sokulduğu için 2001 yılı IMF tanımlı faiz dışı fazla hesaplamasında toplam giderlerden düşülmüştür.

Özel durumlara özgü alan gelir ve gider kalemler dışında Konsolide

Bütçe dışındaki kamu kuruluşların da ayıklamada kullanılan iki temel kalem faiz gelir ve giderleri ile özelleştirme gelirleridir.

Toplam kamu sektörü açısından hesaplanan faiz dışı fazla muhasebe sistemi açısından nakit baza getirilmek suretiyle konsolide edilen hesaplara dayanmaktadır. Bunun temel gerekçesi toplam kamu içinde yer alan kurumsal yapıların farklı muhasebe sistemlerine sahip olmasıdır. Örneğin Konsolide Bütçe kapsamındaki kuruluşlar ağırlıklı olarak nakit bazda hesapları izlerken, KIT'ler ve Döner Sermayeli İşletmeler ise tahakkuk bazda hesapları izlemekte ve raporlamaktadır.

İstikrar programı çerçevesinde IMF tanımlı temel fazla hedefleri ve program uygulamasında yapılan revizyonlar

1999 yılı sonunda imzalanan Stand-By anlaşması ile 2000-2002 yılları için temel fazla hedefleri birer performans kriteri olarak GSMH'ya oran cinsinden belirlenmişti. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri sonrasında yaşanan gelişmeler sonucunda bu hedefler verilen niyet mektupları ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEG)

çerçevesinde yeniden ele alınmış ve daha yukarı bir noktaya revize edilmişti. Tabloda IMF tanımlı faiz dışı fazlanın 2001-2002 yılı hedefleri ve bu hedefler üzerinden yapılan revizyonlar gösterilmektedir.

2000 yılında kamu sektörü için hedeflenen faiz dışı fazla hedefine ulaşılmış olmasına rağmen, cari işlemler dengesinde öngörülme- yen büyüklüğe ulaşan açık, 2000 Kasım ayı sonunda yaşanan ve programı doğrudan etkileyen bankacılık krizi ile özelleştirme hedeflerinde programlanandan geriye düşülmesi 2001 yılında maliye politikasında alınacak olan tedbirlerin kapsamının genişletilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Bu çerçevede, ilk niyet mektubunda GSMH'nın yüzde 3,7'si olarak hedeflenen 2001 yılı IMF tanımlı faiz dışı fazla hedefi 18 Aralık 2000 tarihli niyet mektubunda revize edilmiş ve önemli sayılacak bir artışla yüzde 5'e çıkarılmıştır. Yaşanan olumsuzlukların devam etmesi ve 2001 yılı Şubat ayında ortaya çıkan olumsuz gelişmeler sonucunda revize edilen ekonomik programda, kamu sektörü toplam faiz dışı fazlası hükümetin programı uygulamadaki kararlılığını gös-

termek amacıyla GEGP'da son niyet mektubuna göre 0,5 puan daha yükseltilerek GSMH'nın yüzde 5,5'i olarak yeniden belirlenmiştir.

2001 yılında olduğu gibi 2002 yılı hedefleri de 1999 yılı sonunda açıklanan orijinal programa göre önemli ölçüde revize edilmiştir. 18 Ocak 2002 tarihinde açıklanan yeni Stand-By ile faiz dışı fazla GSMH'nın yüzde 6,5'i oranında hedeflenmiştir. Bu oran, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan gerçekleştirmelere göre önemli bir performans artışının hedeflenmesi anlamına gelmektedir. Bu kapsamda, yeni Stand-By'la birlikte bir çok ilave tedbir gündeme gelmiştir.

2003 yılı için IMF tanımlı faiz dışı fazla hedefi yüzde 6,5 olarak yeni Stand-By kapsamında belirlenmiştir. Bu durumda, sıkı maliye politikası tedbirlerinin 2001 ve 2002 yıllarında olduğu gibi 2003 yılında da ağırlaştırılarak uygulamaya devam edeceği anlaşılmaktadır. Bunun anlamı ise gelecek olan hükümeti alternatif ciddi bir program geliştirmemesi veya iyi müzakere edemediği takdirde uygulamak zorunda olacağı bir zorunlu politika tedbiri setinin bekliyor olmasıdır.

2001-2002 IMF Tanımlı Faiz Dışı Fazla Hedef ve Revizyonları

	2000 G	2001 OP	2001 RP	2001 GEG	2001 YSB	2002 OP	2002 GEG	2002 YSB
Toplam Faiz Dışı Fazla	2,3	2,3	5,0	5,5	5,7	3,7	6,5	6,5
Konsolide Bütçe	4,2	5,3	5,7	5,1	5,0	4,6	5,6	5,4
Diğer Kamu	-1,9	-1,6	-0,6	0,4	0,8	1,3	0,9	1,1

G: Gerçekleşme (Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu), **OP:** Orijinal Program, **RP:** Revize Program (Aralık 2000 tarihli Niyet Mektubu), **GEG:** Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, **YSB:** Yeni Stand-By (Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu)

IMF; "Finansal Piyasalardaki Gelişmeler Olumsuz"

IMF tarafında her üç ayda bir yayınlanmakta olan ve sonuncusu geçtiğimiz Eylül ayında yayınlanmış olan Küresel Finansal İstikrar Raporu'na göre Mart 2002 ayından buyana küresel düzeyde finans piyasalarında meydana gelmiş olan gelişmeler olumsuz bir tablo ortaya koyuyor.

Son dönemde yatırımcıların güven duygusunda meydana gelen kötüleşme, risk algılamalarındaki yükselme ile küresel ekonomik toparlanmanın gücü ve devamlılığı ile şirketlerin beyan ettikleri karların düzeyi ve güvenilirlikleri konusunda duyulan kaygılar, tüm dünyada hisse senedi, kredi ve döviz piyasaları üzerinde önemli etkide bulundular. Aralarında hisse senedi alıcılarının, satıcılarının ve bu işlemlere aracılık edenlerin bulunduğu birçok kimsede, FED Başkanı Alan Greenspan'ın tabiriyle "akıl dışı bir coşku, taşkınlık" yaratan ve onları daha da tamahkar yapan telekom, medya ve teknoloji şirketleri hisse senetlerinde oluşan köpüğün aniden sönmesine ve yakın zamanda da bazı şirketlerin tepe yöneticilerinin –bazen gayriahlaki ve yasa dışı yöntemlerle- her ne pahasına olursa olsun kendi şirketlerinin hisse senetlerinin fiyatını yük-

seltme çabalarına karşı bir tepki olarak, sonunda beklenen piyasa düzeltme hareketleri ile karşı karşıya kalındı. Herşeyden önce dünyanın belli başlı hisse senedi piyasalarında endeksler Ağustos ayı başları itibariyle, 1998 yılında Rusya'nın moratoryum ilan etmesi nedeniyle küresel finans piyasalarının büyük bir sarsıntı geçirmesinden ve küresel hedge (bir yatırımdaki riskin aksi yöndeki bir başka riskle güvence altına alınması) fonu kuruluşu LTCM'nin (Uzun-Vadeli Sermaye Yönetim Şirketi) iflasının hemen öncesindeki durumdan buyana tanık olunmamış olan bir düzeyin yakınına veya daha altına gerilemiş bulunuyordu. Buna ilave olarak, A.B.D.nde şirket iflasları rekor derecede artmış durumda ve kurumsal yatırımcılar ile bankalar değişik türdeki kredi talepleri arasında daha ayırmacı davranıyorlar ve yüksek risk taşıdığına inandıkları kredi taleplerini geri çeviriyorlar. Bu gelişmelerin neticesinde şirketlerin aldığı krediler üzerindeki 'spread'ler (faiz farkları) büyüdü ve spekülatif niteliği ağır basan projeler için kredi talep eden şirketler finansman temininde önemli maliyet artışları ile karşı karşıya kaldılar. Kredi piyasasının sıkışması çıkarmış oldukları bo-

nolar piyasada işlem görmekte olan rekor sayıda kurumun bonolarının değerinin düşmesine, onların 'yatırım yapılabilir' sınıfından 'junk' (hurda, değeri daha fazla düşmeden sat) sınıfına gerilemesi sonucunu doğurdu. Üçüncü olarak, yabancıların A.B.D. menkul kıymet piyasalarına olan ilgisinin ve doğrudan yabancı yatırımların düşmesinin bir yansıması olarak Dolar, diğer paralara karşı olan değer kaybını sürdürdü. Doların değerindeki gerileme ve A.B.D.nde ardi ardına ortaya çıkan muhasebe skandalları, Doların değerindeki düzeltme işleminin daha ne kadar süre devam edeceği ve bu ülkenin GSMH'sının yüzde 5'ini zorlayan cari açığının finansmanı için ihtiyaç duyulan sermaye akımının sürüp sürmeyeceği konusundaki kaygıları daha da derinleştirdi.

Bu gelişmeler paralelinde yeni yükselen piyasa ekonomilerinin 2002 yılının birinci çeyreğinde çok olumlu bir görünüm sergileyen finansman temini alanında da, yatırımcıların küresel ekonomik toparlanma ve finansal piyasalar konularındaki değerlendirmelerini revizyona tabi tutmalarının bir sonucu olarak, süratle seyreden olumsuz gelişmeler gözlemlendi. Yatırım-

cıların güven duygusundaki kötüleşme yeni yükselen ekonomilerde bono ve hisse senedi piyasalarında önemli fiyat gerilemelerine yol açarken bu piyasalardaki kırılganlığı da arttırdı. Yatırımcılar dikkatlerini özellikle uygulamakta oldukları ekonomik istikrar programları yaşadıkları siyasi istikrarsızlıktan zarar görebilecek olan Brezilya ve Türkiye gibi ülkelere çevirdiler. Özellikle inceleme yapılan dönemin sonlarına doğru, bundan öncekilerden daha hafif olmakla beraber, yükselen piyasalardaki bono piyasalarında meydana gelen gelişmelerin Brezilya'da yaşananlarla daha benzer, uyumlu hale gelmesiyle, bu ülkedeki krizin yayılma belirtileri ortaya çıkmaya başladı. Buna ek olarak Arjantin'in çevresindeki ülkeler, bankacılık kesimindeki ve reel sektördeki bağlantıları nedeniyle bu ülkedeki krizden olumsuz yönde etkilendiler.

IMF tarafından yayınlanmış olan Küresel Finansal İstikrar Raporunda, önümüzdeki dönemde, önde gelen bazı yükselen piyasa ekonomilerindeki siyasi ve ekonomik sorunlara rağmen, küresel düzeyde mali piyasaların tekrar güç kazanacağı ve istikrarın korunacağı tahmininde bulunmaktadır. Zira herşeyden önce biraz yavaşlamış olmakla beraber küresel ekonomideki düzelme belirtileri sürmektedir, ayrıca yakın geçmiş dönemde mali piyasalarda yaşanan düzeltme hareketleri önceleri büyük bir risk oluşturmakta olan olağan dışı boyuttaki menkul değer fiyat şişkinliklerini belirli ölçüde ortadan kaldırmıştır. Bu durum özellikle telekom, medya ve ileri teknoloji sektörleri (TMT) için söz konusu olmuştur ve artık fon yönetim şirketlerinin sağladıkları kaynakları, durgunluk nedeniyle hisse senedi fiyatları önemli ölçüde düşme gösteren bu sektörlerle yatırımları bek-

lenmektedir. Ağustos ayı başları itibarıyla A.B.D. ve Avrupa borsalarındaki endeksler uzun vadeli ortalama değerlerine yaklaşmış bulunmaktadırlar. Hernekadar yakın dönemde şirket skandallarının sona ermesi, karlılık seviyelerindeki düşmenin ortadan kalkması beklenmiyor ise de hane halkları hisse senetlerindeki yatırımlarını düşürmedikleri sürece, satış baskıları hafif kalabilir ve bunun servet üzerine olan etkileri sınırlı olabilir. Sonuçta yavaş da olsa küresel ekonomik toparlanma sürebilir.

Ancak uluslararası finansal piyasasının istikrarı üzerinde hem gelişmiş hem yükselen piyasa ekonomilerinden kaynaklanan birtakım riskler de söz konusudur. Gelişmiş ekonomilerdeki en önemli risk unsuru yatırımcı güven duygusunun daha da zayıflaması ve bu gelişmenin onları, mali ve ekonomik alanda risk almaktan caydıracak bir

Finans Piyasalarındaki Gelişmeler (% Değişim)				
12 Ağustos 2002 tarihine kadar olan % değişim				
	24 Mart 2000'deki tavan değere göre	11 Eylül 2001'e göre	31 aralık 2001'e göre	29 Mart 2002'ye göre
Hisse senedi piyasası				
Başlıca Borsa Endeksleri				
Standart & Poors 500	- 40.8	- 17.3	- 21.3	- 21.2
Nasdaq	- 73.7	- 22.9	- 33.0	- 29.2
FTSE Eurotop 300	- 43.0	- 14.6	- 25.2	- 26.3
Bono Piyasası				
A.B.D. Şirket Bonoları				
Getiriler (düzey değişimi, baz puan)				
AAA	- 123	- 54	- 21	- 50
BAA	- 70	- 16	- 29	- 60
Yüksek getirili bonolar	155	92	78	155
Spread'ler (düzey değişimi, baz puan)				
AAA	74	1	62	68
BAA	127	39	54	58
Yüksek getirili bonolar	352	147	161	273
Hükümet Bonosu Getirileri (düzey değişimi, baz puan)				
A.B.D.	- 197	- 55	- 83	- 118
Almanya	- 71	- 27	- 46	- 72
Japonya	- 61	- 16	- 11	- 14

noktaya sürüklenmesidir. Hane halklarını da içerecek şekilde mali piyasalarda risk üstlenmeme şeklinde kalıcı bir eğilimin ortaya çıkması olasılığı, büyük ölçüde şirket yönetimi ve muhasebe uygulamaları konusunda ortaya önem taşıyan yeni problemlerin çıkıp çıkmayacağına da bağlı olacaktır. Böyle bir durumun ortaya çıkması zaten düşmüş olan şirket hisse senedi fiyatlarının daha da gerilemesi sonucunu doğuracak ve düşük risk grubundaki kurumların dahi kredi temininde sıkıntı ile karşılaşmaları sonucunu doğuracaktır. Böyle bir ortamda bir korku, endişe sarmalına girilmesi ve panik satışların ortaya çıkması, küresel düzeyde bir mali piyasa sarsıntısına yol açma riski taşıyabilecektir. Diğer taraftan menkul kıymet değer kayıplarının servet etkisi küresel ekonomik toparlanmayı daha da zorlaştırabileceği gibi resesyona da yol açabilir.

Küresel finansal piyasalar için bir diğer risk unsurunu da mali kurumların maruz kaldıkları birikmiş zararların, başta gelen mali kurumların ve birçok küçük kuruluşun sermaye durumlarını olumsuz etkilemesi, onları güçsüz bırakmasıdır. Bu durum bilhassa yakın geçmiş dönemde büyük sarsıntı geçiren ve artık önemli ölçüde yükselmiş borçlanma maliyetleri ile karşı karşıya kalmış, Avrupa'daki telekom, medya ve ileri teknoloji (TMT) sektörlerindeki firmalar için söz konusudur. Avrupa'da sigorta ve reasürans şirketlerinin durumu da sarsılmıştır ve tüm Avrupa borsalarında banka hisse senetleri fiyatları gerilemiştir. Bu sonuçta, sigorta şirketleri ve bankaların, gerek hisse senedi alımı gerek kredi temini suretiyle TMT şirketleri nedeniyle, varlıkları içinde yer alan

menkul kıymet değeri kaybı ve sorunlu krediler yoluyla karşı karşıya kaldıkları kayıplar etkili olmuştur. Banka bilançolarındaki bozulma onları risk alma konusunda daha çekingen yapabilir ve yükselen piyasalara sağladıkları sendikasyon kredileri dahil, uluslararası mali piyasalarda daha az kredi temin etmeye yönlendirebilir.

Halen karşı karşıya bulunulan bir diğer risk faktörü de, A.B.D. ne olan sermaye girişinde olabilecek hızlı bir yavaşlama olasılığıdır. 90'lı yıllar boyunca A.B.D. dünyanın geri kalan bölümünden giderek büyüyen tutarlarda sermaye çekmiştir. Son birkaç yıldır bu ülke tüm dünyanın net tasarruf hacminin (toplam cari hesap fazlası) yüzde 70'ini emmiştir. Amerika'ya yapılan yatırımların en çok arzu edilen yatırım türü olarak kabul görmesi nedeniyle 2001 yılı sonunda bu ülkeye yıllık net sermaye girişi 400 milyar Doları aşmıştır. 90'lı yıllar boyunca sürmüş olan menkul kıymet alımı ve doğrudan yatırım şeklindeki sermaye akımı, menkul ve gayrimenkul sermaye fiyatlarında ve şimdilerde gerilemeye başlayan Dolar değerinde önemli artışları beraberinde getirmiştir. Net sermaye girişleri azalmaya yüz tuttuğu ölçüde sermaye girişine eşlik etmiş olan bazı gelişmeler tersine dönebilecektir. Her ne kadar bu gelişme ekonomik ve mali alanda önemli risklere işaret ediyorsa da, para piyasası dahil piyasalarda meydana gelecek olan düzeltme hareketleri likidite ve kredi temini sorunları doğuracak kadar ani, beklenilmeyen ve sarsıcı hareketler getiremeyebilir. En azından başka bölgelerde güçlü ekonomik büyüme belirtilerinin somut hale gelmesine kadar olan dönem boyunca, yatırımcılar, yatırımları için daha uygun pek az de-

ğişik alan bulunduğuna karar verebilirler, bu durum ise mali piyasalarda olabilecek bir düzeltme hareketinin daha az sarsıntı ile geçiştirilmesine olanak sağlayabilir. Şu anda Avrupa'daki ekonomik toparlanma pek parlak gözüküyor ve Japonya'da ise iç talebin canlanması, bankacılık ve iş alemindeki sıkıntılar nedeniyle daha bir süre için beklenmiyor.

Yeni yükselen piyasa ekonomileri de piyasa koşullarındaki kötüleşmelere karşı duyarlılıklarını koruyorlar. Bir defa, geçmişte karşılaşılmış olan ve rekor teşkil eden durumlar kadar olmasa dahi risk algılaması ve krizlerin yayılma eğilimi artış göstermiştir. Bazı önde gelen yükselen piyasa ekonomilerinde yaşanacak yeni krizler veya gelişmiş ekonomilerdeki durumun daha da kötüye gitmesi yeni şoklar yaratabilir. İkincisi yeni yükselen piyasa ekonomileri içinde Brezilya'da meydana gelecek gelişmeler kritik önem taşımakta olup, bu ülkede ekonomik politikaların devamlılığı ve borçların döndürülmesi konusunda yatırımcıların sahip olacağı görüş, diğer bir çok ülke için de önemli sonuçlar doğurabilecektir. Bu nedenle Brezilya konusunda duyulan kaygıların yoğunlaşması daha geniş bir alanda olumsuz etkisini gösterecektir. Üçüncü husus ise, özellikle küresel ekonomik toparlanma belirtilerinin zayıflaması ile birlikte ortaya çıkması durumunda, gelişmiş ekonomilerin menkul kıymet piyasalarındaki mevcut güçsüzlüğün ve kırılganlığın daha da sürmesinin, yükselen piyasa ekonomilerinde harcama kısıntılarını gündeme getirme olasılığıdır.

Bankaların kriz bilançosu

Türkiye Bankalar Birliği bankacılık sektörünün kriz döneminde yaşadığı kaybın bilançosunu çıkardı. Bankacılık sektöründe banka sayısı, şube sayısı ve çalışan sayısı olarak büyük oranda gerileme yaşandı. Bankaların öz kaynaklarında dolar bazında yüzde 10 geriledi.

Bankalar Birliği'nin Türk Bankacılık sistemi 2001 isimli çalışmasına göre ortaya çıkan bilanço şöyle;

Ekonomik faaliyet yanında banka-

cılık sistemi de önemli ölçüde küçüldü. Banka sayısı 79'dan 61'e gerilemiş, toplam şube sayısı 929 azalarak 6.908'e, çalışan sayısı ise yüzde 19 azalarak 137.495'e düştü. Toplam aktifler TL bazında yüzde 60 artarak 166,4 katrilyon TL'ye ulaşmış; dolar bazında ise yüzde 26 küçülerek 115 milyar dolara gerilemiştir. Toplam aktiflerin milli gelire oranı yüzde 93 oldu.

2001 yılında 8 banka Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesindeki Tasarruf Mev-

duatı Sigorta Fonu'na devredildi. Fon bünyesindeki bankalardan Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital Ocak 2001'de, Ulusal Bank ise Nisan 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiş, Sümerbank yıl içinde Oyak Grubuna satıldı.

Bankaların toplam şube sayısı, Fon'a alındıktan bir süre sonra bazı bankaların faaliyetlerine son verilmesi nedeniyle ve özel sermayeli ticaret bankaları ile kamu bankalarında yeniden yapılanmaya bağlı olarak 929 adet azaldı.

Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı*

	Aralık 1999		Aralık 2000		Aralık 2001	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Ticaret bankaları	62	7.660	61	7.807	46	6.889
Kamu b.	4	2.865	4	2.834	3	2.725
Özel b.	31	3.960	28	3.783	22	3.523
Fondaki b.	8	714	11	1.073	6	408
Yabancı b.	19	121	18	117	15	233
Kalkınma ve yatırım bankaları	19	31	18	30	15	19
Kamusal b.	3	12	3	11	3	4
Özel b.	13	16	12	16	9	12
Yabancı b.	3	3	3	3	3	3
Toplam	81	7.691	79	7.837	61	6.908

* K.K.T.C ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil.

Kapanan bu şubelerin 918 tanesi ticaret bankaları grubuna ait. 2001 yılı sonu itibariyle, sadece yabancı sermayeli ticaret bankalarının şube sayıları arttı.

Personel Sayısı

Bankacılık sisteminde çalışan sayısı 2001 yılında da azalmaya devam etti. 2000 yılında 3.587, 2001 yılında da 32.906 çalışan işini kaybetti. Aralık 2001 itibariyle bankacılık sisteminde çalışanların yüzde 96'sı ticaret bankaları, yüzde 4'ü kalkınma ve yatırım bankaları tarafından istihdam edildi. Kamu bankaları personeli, bankacılık sektöründe çalışanların yüzde 44'ünü, özel sermayeli bankalarda çalışanlar yüzde 47'sini, Fon'daki bankalarda çalışanlar yüzde 5'ini, yabancı bankalarda çalışanlar ise yüzde 4'ünü oluşturdu.

Bilanço büyüklüğü

Türk bankacılık sisteminde, toplam aktifler Aralık 2001 itibariyle,

bir önceki yıl sonuna göre yüzde 60 artarak 166.393 trilyon TL'ye ulaştı. Dolar bazında ise toplam aktifler bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 26 oranında az-

olarak 115 milyar

do - lar oldu. TL bazında, ticaret bankaları grubunda, kamusal sermayeli bankalar yüzde 51, özel sermayeli bankalar yüzde 90, kalkınma ve yatırım bankaları yüzde 68 oranında büyürken, yabancı bankalar yüzde 10, Fon'daki bankalar yüzde 31 oranında küçüldü.

Yoğunlaşma

Sektördeki ilk beş bankanın sektör aktif payı yüzde 56, mevduat payı yüzde 55, kredi payı ise yüzde 49 oldu. İlk on bankanın ise sektör aktif payı ve mevduat payı yüzde 80, kredi payı yüzde 82 oldu. Bankacılık sistemindeki banka sayısındaki azalmanın sonucu olarak hem ilk beş bankanın hem de ilk on bankanın paylarında dikkati çeken artış yaşandı.

Toplam aktif büyüklüklerine göre 20 milyar doların üzerinde aktif büyüklüğüne sahip 1 banka bulunmakta. Toplam aktifleri 10-20 milyar dolar arasında olan 2, 5-10 milyar dolar arasında olan 4, 2-5 milyar dolara arasında olan 5 banka var. Sektörde 1 milyar doların üzerinde aktif büyüklüğüne sahip banka sayısı 2000 yıl sonunda 30 iken 2001 yıl sonunda 21'e geriledi.

Bilanço TL-YP Yapısı ve "YP Aktifler-YP Pasifler"

Aralık 2001 itibariyle, 2000 yılı sonuna göre, TL aktifler yüzde 28,

Bankacılık Sisteminde Çalışanlar			
	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001
Ticaret bankaları	168.558	164.845	132.274
Kamu b.	72.007	70.191	56.108
Özel b.	76.386	70.954	64.380
Fondaki b.	15.980	19.895	6.391
Yabancı b.	4.185	3.805	5.395
Kalkınma ve yatırım bankaları	5.430	5.556	5.221
Kamu b.	4.336	4.456	4.322
Özel b.	1.027	1.021	822
Yabancı b.	67	79	77
Toplam	173.988	170.401	137.495

Özkaynaklar*				
	Trilyon TL	Milyon Dolar	Yüzde değişme	
			TL	Dolar
Ticaret bankaları	8.432	5.829	104	-5
Kamu b.	3.989	2.757	310	90
Özel b.	4.341	3.001	-18	-62
Fondaki b.	-447	-309	-82	-92
Yabancı b.	549	380	50	-31
Kal. ve yat. bankaları	1.299	898	42	-34
Sektör özkaynakları(*)	9.731	6.727	93	-10
* Geçmiş yıl ve dönem karı hariç.				

yabancı para aktifler ise yüzde 118 oranında büyüdü. Buna karşılık TL pasifler yüzde 27, yabancı para pasifler ise yüzde 98 oranında arttı. Yine aynı dönem itibariyle bilanço içinde YP aktiflerin payı yüzde 35'ten yüzde 48'e, YP pasiflerin payı ise yüzde 46'den yüzde 58'e yükseldi.

Özkaynaklar

Bankacılık sektörünün özkaynakları (geçmiş yıl karları ve dönem karı hariç) cari fiyatlarla yüzde 93 oranında artmış, dolar bazında ise yüzde 10 oranında azaldı. Toplam kar hariç özkaynakların toplam

aktiflere oranı 1 puan artarak yüzde 6'ya, toplam kar dahil özkaynakların toplam aktiflere oranı ise 0,3 puan artarak yüzde 7,2'ye yükseldi. Ödenmiş sermaye 5,6 katrilyon TL'den 10,7 katrilyon TL'ye, rezervler ise 6,5 katrilyon TL'den 6,7 katrilyon TL'ye yükseldi. Toplam kar dahil edildiğinde özkaynaklar 66 oranında artarak 11,9 katrilyon TL'ye ulaştı.

2000 yılı sonunda 5.1 katrilyon TL olan (7.612 milyon dolar) dönem zararı 2001 sonunda 7,3 katrilyon TL'ye (5.065 milyon dolar), geçmiş yıl zararlarını da içe-

ren toplam zararlar ise 7 katrilyon TL'den (10.497 milyon dolar) 7,7 katrilyon TL'ye (5.320 milyon dolar) yükseldi.

2000 yılsonuna göre sadece kar eden bankaların dönem karı cari fiyatlarla yüzde 10 oranında artarken, dolar bazında ise yüzde 50 oranında azaldı. 2001 yılsonu itibariyle net dönem karı (zararlar düşüldükten sonra) cari fiyatlarla yüzde 64 artarak (dolar bazında ise yüzde 24 azalarak) -5.164 trilyon TL (-3.570 milyon dolar) oldu. Bu gelişmelere bağlı olarak karlılık hızla düştü.

Net Dönem Kar - Zararı, Aralık 2001*						
	Milyon dolar			Yüzde değişme		
	Toplam kar**	Zarar	Net kar	Toplam kar	Zarar	Net kar
Ticaret bankaları	1.302	5.004	-3.702	-50	-34	-26
Kamu b.	387	401	-14	118	-12	-95
Özel b.	624	2.936	-2.312	-72	79	-489
Fondaki b.	0	1.666	-1.666	-	-69	-69
Yabancı b.	290	0	290	49	-100	474
Kal. ve yat. bankaları	193	61	133	-40	-	-59
Toplam	1.495	5.065	-3.570	-49	-33	-24
*Enflasyon muhasebesi uygulanmamış bilanço verilerinden hazırlanmıştır, lütfen açıklamalara bakınız.						
**Sadece kar eden bankaların toplam karı.						

Yatırımlar gerilemeye devam ediyor

2001 yılında yüzde 31.7 oranında daralan yatırım harcamaları, bu yılın ilk yarısında da yüzde 11.8 oranında daraldı. 2000 yılında Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içerisindeki payı yüzde 28'i düzeyinde bulunan yatırım harcamaları, 2001 yılında yüzde 21'e bu yıl ise yüzde 19'a kadar daraldı. Ancak ekonomik büyümenin başladığı ve nispeten istikrarlı bir dönem olan yılın ikinci çeyreğiyle birlikte yatırımlarda nispi bir canlanma gözleniyor.

Türkiye'nin 2001 kriziyle birlikte içerisine girdiği yatırımsızlık iklimi, ekonomide başlayan büyüme eğilimine rağmen bitmiyor. Geçen yıl yüzde 31.7 oranında daralan yatırım harcamaları bu yılın ilk altı ayında da yüzde 11.8 oranında azaldı. Ancak, nispeten istikrarlı ve daha güvenli bir dönem olan bu yılın ikinci çeyreğiyle birlikte, yatırım harcamalarında da nispi bir canlanma yaşandı.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre bu yılın ilk altı ayında kamu ve özel sektörün toplam yatırım harcamaları 17.3 katrilyon lira olarak gerçekleşti. Bu rakamın 4.1 katrilyonunu kamu sektörünün yaptığı yatırım harcamaları, 13.3 katrilyonunu da özel sektörün yatırım harcamaları oluşturuyor. Cari fiyatlarla yatı-

rım harcamaları geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 35.7 oranında büyüdü. Ancak fiyat artışlarından arındırıldığında, yatırım harcamalarında geçen yılın eş dönemine göre yüzde 11.8 oranında bir daralma kaydedildi. Bu dönemde kamu kesiminin yatırım harcamaları yüzde 4.3 azalırken, özel sektör yatırımlarındaki azalma yüzde 13.8'i buldu.

Ocak-Haziran döneminde sabit fiyatlarla kamu kesiminin makina ve teçhizat yatırımları yüzde 1.2, bina dışındaki inşaatı yatırımları yüzde 16 oranında azalırken, bina inşaatları yüzde 13.6 oranında arttı. Özel sektörün ise makina ve teçhizat yatırımları yüzde 19.3 daralırken, bina inşaatı yatırımlarındaki daralma yüzde 6.3 olarak gerçekleşti.

Türkiye, 2000 ve 2001 yıllarında yatırımlar için milli gelirinden daha az pay ayırmaya başladı. 2000 yılında yatırım harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içerisindeki payı yüzde 28 düzeyinde bulunuyordu. Bu oran 2001 yılında yüzde 21'e geriledi. Bu yılın ilk altı ayında ise yatırımlar sadece yüzde 19 oranında pay alabildi.

Yatırım iklimi

Türkiye'nin 2001 kriziyle birlikte içerisine girdiği yatırımsızlık ikliminden çıkabilmesinin, bu yılın

ikinci çeyreğinde başlayan büyüme sürecinin sürdürülebilirliğine bağlı olduğu belirtiliyor. Milli gelirin yüzde 8.8 oranında büyüdüğü bu yılın ikinci çeyreğinde özellikle makina ve teçhizat yatırımlarında nispi bir canlanma yaşandığı gözleniyor. Bu dönemde sanayi üretiminde sağlanan üretim artışı ve ulaşılan kapasite kullanım oranlarının sınırlı da olsa yeni yatırımları zorunlu kılmaya başladığı gözleniyor. Bu nedenle yılın ilk çeyreğinde yüzde 14.5 oranında daralan kamu kesiminin makina ve teçhizat yatırımları yılın ikinci çeyreğinde yüzde 15.1, ilk çeyrekte yüzde 41 daralan özel sektörün makina ve teçhizat yatırımları da ikinci çeyrekte yüzde 6.6 oranında reel artış gösterdi.

Özellikle makina ve teçhizat yatırımlarının artmaya başladığı bu yılın ikinci çeyreğinde sanayi üretim endeksi değeri 2000 yılı öncesindeki seviyesine yükselmisti. Nisan'da 99.7 olan endeks, Mayıs'ta 103.7, Haziran'da da 100 olarak gerçekleşti. Üçüncü çeyreğin ilk ayı olan Temmuz'da ise 101.2 ile Temmuz 2000 ile aynı seviyede oluştu. Kapasite kullanımı da son aylarda yüzde 76-78 arasında seyreliyor. Türkiye'de yeni yeni yatırım kararlarının çoğunlukla kapasite kullanımının 80'e yaklaştığı dönemlerde gündeme geldiği belirtiliyor.

Çalışanın kazancı azaldı

Üretimde çalışanların kazançları geçen yılın ikinci üç aylık dönemine göre yüzde 4.4 azaldı. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan çalışmaya göre üretimde çalışanların kişi başına kazancı devlet sektöründe artış kaydetti. Özel sektörde çalışanları ise azaldı.

2002 yılı ikinci üç aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre üretimde çalışılan saat başına ücrette yüzde 40.8, üretimde çalışılan kişi başına kazançta ise yüzde 42.5 artış gerçekleşti. 2002 yılı ikinci dönemde bir önceki döneme göre üretimde çalışılan saat başına ücret yüzde 3.6, üretimde çalışan kişi başına kazanç yüzde 5.1 ve diğer işlerde çalışan kişi başına kazancında yüzde 0.4 artışı yaşandı.

Tüketici fiyatları indeksleri ile

deflete edilerek hesaplanan reel indeks sonuçlarına göre ise 2002 yılı ikinci döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre üretimde çalışan saat başına ücretin yüzde 4.2, üretimde

çalışılan kişi başına kazancı yüzde 4.4 ve diğer işlerde çalışan kişi başına kazancı ise yüzde 3 azaldı.

2002 yılı ikinci dönem üretimde çalışılan saat başına ücret indeksinin bir önceki yılın aynı dönemine göre;

Devlet sektöründe nominal olarak yüzde 55.7 artış ve reel olarak yüzde 5.9 artış,

Özel sektörde ise nominal olarak yüzde 42.1 artış ve reel olarak yüzde 3.3 azalış gösterdi.

Aynı işyerlerinin 2002 yılı ikinci dönem üretimde, çalışan kişi başına kazanç indeksinin ise yine bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında;

Devlet sektöründe nominal olarak yüzde 55.1 artış ve reel olarak yüzde 5.5 artış,

Özel sektörde ise nominal ola-

	Reel indeks bir önceki yılın aynı dönemine göre değişim (%)								
	2002 yılı ikinci dönem								
	Üretimde çalışan Saat başına ücret			Üretimde çalışan kişi başına kazanç			Diğer işlerde çalışan kişi başına kazanç		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
İmalat Sanayi	5.9	-3.3	-4.2	5.5	-3.8	-4.4	-1.1	-3.4	-3.0

rak yüzde 41.4 artış ve reel olarak yüzde 3.8 azaldığı,

Yine aynı işyerlerinin 2002 yılı ikinci dönem diğer işlerde çalışan kişi başına kazanç indeksinin ise yine bir önceki yılın aynı dönemine göre;

Develet sektöründe nominal olarak yüzde 45.5 artış ve reel olarak yüzde 1.1 azalış,

Özel sektörde ise nominal olarak yüzde 41.9 arttığı ve reel olarak yüzde 3.4 azaldığı saptandı.

Verimlilik arttı

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yaptığı açıklamada, İmalat sanayiinde üretimde çalışanlar, üretimde çalışılan saat ve kısmi verimlilik indeksi sonuçlarına göre, 10 ve daha fazla kişi çalışan özel sektör imalat sanayi işyerlerinin katma değerinin yaklaşık yüzde 89'unu oluşturan

büyük ölçekli özel sektör imalat sanayi işyerleri ile kamu kesimine ait tüm imalat sanayi işyerlerinde, 2002 yılı ikinci döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre üretimde çalışan kişi başına verimliliğin yüzde 13.9, çalışılan saat başına verimliliğin ise yüzde 10.8 arttığı açıklandı.

Yapılan yazılı açıklamada, elde edilen sonuçlara göre 2002 yılı ikinci dönem üretimde çalışanlar sayısında ve üretimde çalışan kişi başına kısmi verimlilikte bir önceki yılın aynı dönemine göre;

Develet sektöründe üretimde çalışanlar sayısında yüzde 12.0 azalış ve kısmi verimliliğinde yüzde 22.1 artış,

Özel sektörde ise üretimde çalışanlar sayısında yüzde 2.0 ve kısmi verimliliğinde yüzde 13.0 artış,

Aynı işyerlerinin 2002 yılı ikinci dönem üretimde çalışılan saat sayısında ve üretimde çalışılan saat başına kısmi verimlilikte bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında ise;

Develet sektöründe, üretimde çalışılan saat sayısında yüzde 12.3 azalış ve kısmi verimliliğinde ise yüzde 22.4 artış,

Özel sektörde ise, üretimde çalışılan saat sayısında yüzde 5.3 ve kısmi verimliliğinde yüzde 9.7 artış, olduğu açıklandı.

Bu sonuçlara göre özel sektörde çalışmalar krizden en çok etkilenen kesim oldu. Çalışanların büyük bir bölümü işini kaybederken, işini kaybetmeyenlerin gelirleri ise azaldı. Üretimde çalışan kişi sayısında özel sektördeki yoğun azalma iş yükünü de artırdı.

Sektör	İmalat sanayinde bir önceki yılın aynı dönemine göre değişim (%)			
	2002 yılı ikinci dönem			
	Üretimde çalışan sayısında	Üretimde çalışan saatte	Kısmi verimlilik	
			Üretimde çalışan kişi başına	Üretimde Çalışılan saat başına
Devlet	-12.0	-12.3	22.1	22.4
Özel	2.0	5.3	13.0	9.7
Toplam	-0.1	2.6	13.9	10.8

Gayri Safi Milli Hasıla'da;

Küçülme, büyüme hızını artırdı

Devlet Planlama Teşkilatı, 2002 yılı ikinci çeyreğindeki GSYİH ve GSMH artışlarının geçen yılın aynı dönemindeki önemli ölçüde daralma nedeniyle oluşan baz etkisinden kaynaklandığı tespitinde bulundu. DPT, GSYİH büyümesine pozitif katkıların, stok değişimlerinden ve ihracattan geldiğini açıkladı. DPT'nin GSMH ve GSYİH gelişmelerine ilişkin değerlendirmesi şöyle;

2002 yılı ikinci çeyreğinde, GSYİH ve GSMH sırasıyla yüzde 8,2 ve yüzde 8,8 oranında büyümüştü. Bu verilerle birlikte 2002 yılı ilk yarısında GSYİH yüzde 5,2 oranında artarken, GSMH da yüzde 4,7 oranında artış gözlendi. Yine söz konusu dönemde tarım sektörü katma değeri yüzde 1,9, sanayi sektörü katma değeri yüzde 7,7 ve hizmetler sektörü katma değeri yüzde 4,3 oranında arttı.

2002 yılının ikinci çeyreğinde tarım sektörü katma değeri yüzde 2,3 oranında arttı. Söz konusu dönemde sanayi sektörü katma değerindeki yüzde 12,2 ve hizmetler sektörü katma değerindeki yüzde 7 oranındaki artışların önemli bir nedeni olarak geçen yılın aynı çeyreğinde bu sektörlerin önemli ölçüde daralması nedeniyle oluşan baz etkisi ikinci çeyrekteki büyüme rakamının yüksek seviyelerde çıkmasında etkili oldu. Ticaret sektö-

Sektörel Büyüme Hızları (Büyüme Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişme)										
				2001				2002		2002
	1999	2000	2001	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	I.Yarı
Tarım	5,0	3,9	-6,1	8,5	-2,9	-5,6	-13,6	1,2	2,3	1,9
Sanayi	-5,0	6,0	-7,5	0,8	-10,1	-8,9	-10,7	3,0	12,2	7,7
İmalat	-5,7	6,4	-8,1	1,7	-11,0	-9,7	-12,0	2,6	13,1	8,0
Hizmet	-4,5	8,9	-7,6	-2,4	-10,3	-7,4	-9,5	1,3	7,0	4,3
İnşaat	-12,5	4,4	-5,9	-5,2	-5,8	-8,3	-3,6	-2,7	-5,3	-4,2
Ticaret	-6,3	12,0	-9,4	-2,3	-12,1	-7,4	-14,4	3,0	10,1	6,9
Ulaştırma	-2,4	5,5	-4,9	-2,3	-8,8	-4,5	-3,7	1,1	6,8	4,0
İthalat Vergisi	-5,7	28,1	-25,1	-10,1	-32,1	-28,0	-28,4	-2,2	21,9	8,8
GSYİH	-4,7	7,4	-7,4	-0,8	-9,6	-7,4	-10,4	1,9	8,2	5,2
GSMH	-6,1	6,3	-9,4	-3,1	-12,1	-9,0	-12,3	0,3	8,8	4,7

Net Dış Alem Faktör Gelirleri (Milyon Dolar)								
			2001		2002		2001	2002
	2000	2001	I.	II.	I.	II.	I.Yarı	I.Yarı
Faiz Ödemeleri	6.299	7.133	1.807	1.871	1.604	1.565	3.688	3.169
Kar Transferi	539	619	223	254	232	112	477	344
Faiz Geliri	2.836	2.753	849	695	637	674	1.544	1.311
İşçi Geliri	4.603	2.835	929	623	493	516	1.552	1.009
Müteşebbis Geliri	1.032	685	241	146	185	203	387	388
Gider Toplamı	6.838	7.752	2.040	2.125	1.836	1.677	4.165	3.513
Gelir Toplamı	8.471	6.273	2.019	1.464	1.315	1.393	3.483	2.078
Net Dış Alem Faktör Gel.	1.633	-1.479	-21	-661	-521	-284	-682	-805

rü katma değeri yüzde 10,1 oranında artarken, bu artışta sektörün bir alt kolu olan toptan ve perakende sektöründeki yüzde 13,9 oranındaki artış etkili oldu. Söz konusu dönemde, inşaat sektörü katma değeri yüzde 5,3 oranında daraldı. Ulaştırma sektöründe ise yüzde 6,8 oranında bir artış kaydedildi.

2000 yılı IV. çeyreğinden itibaren daralan mali kuruluşlar katma değeri, 2002 yılının II. çeyreğinde de yüzde 9,6 oranında daralmıştı. İthalat vergisi kalemi artan ithalata paralellik göstererek yüzde 21,9 oranında yükseldi.

Net dış alem faktör gelirlerinde 2002 yılının ikinci çeyreğinde de

bir gerileme gözlenmektedir, ancak bu daralma geçen yılın aynı dönemine göre azaldı. Böylece GSMH'daki büyüme, GSYİH'dan 0,6 puan daha fazla gerçekleşti. Dış alem giderlerindeki azalışta faiz ödemelerindeki düşüş önemli oldu.

Talep unsurlarındaki gelişmeler

Talep Unsurlarında Gelişmeler (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değ.)								
			2002				2002	
	2000	2001	I.	II.	III.	IV.	I.	II.
Toplam Tüketim	6.3	-8.9	-2.4	-10.9	-10.2	-11.2	-1.6	-3.1
Kamu	7.1	-8.6	-1.3	-6.6	-15.0	-8.9	2.4	2.7
Özel	6.2	-9.0	-2.5	-11.5	-9.7	-11.7	-2.0	3.1
Sabit Sermaye Yat.	16.9	-31.7	-13.1	-32.1	-37.3	-38.7	-24.6	0.1
Kamu	19.6	-22.0	-5.8	-32.0	-23.4	-18.8	-17.4	3.4
Özel	16.0	-35.1	-14.4	-32.1	-41.5	-50.2	-26.1	-1.0
Stok Değişimi ⁽¹⁾	1.1	-4.0	-5.3	-8.6	-0.3	-2.9	5.9	10.9
Toplam Yurt İçi Talep	9.8	-18.4	-9.5	-23.9	-17.6	-21.4	-1.0	14.1
Net Mal ve Hizm. İhr. ⁽¹⁾	-3.0	12.3	9.8	16.9	10.6	12.1	2.9	-5.0
Mal ve Hizmet İhracatı	19.2	7.4	9.7	8.2	5.9	6.4	9.1	4.2
Mal ve Hizmet İthalatı	25.4	-24.8	-14.5	-31.0	-26.5	-26.0	1.4	19.4
GSYİH (Harcama)	7.3	-7.4	-0.8	-9.6	-7.4	-10.4	1.9	8.2
(1) GSYİH büyümesine Katkı								

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat krizlerinin etkisiyle 2001 yılında yüzde 7,4 oranında azalan GSYİH, 2002 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla yüzde 1,9 ve yüzde 8,2 oranında artarak, 2002 yılının ilk yarısında yüzde 5,2 oranında büyüdü. 2002 yılının birinci üç aylık döneminde GSYİH büyümesine pozitif katkıların, stok değişimlerinden (5,9 puan) ve net ihracattan (2,9 puan) geldiği gözlemlendi. Stok değişimlerinin GSYİH büyümesinde belirleyici rolü, ikinci üç aylık dönemde de artarak sürmüş ve büyümeye katkısı 10,9 puan olarak gerçekleşti. Bu dönemde ihracatın yüzde 4,2 oranında artmasına rağmen, ithalatın yüzde 19,2 oranında artması nedeniyle, net ihracatın GSYİH büyümesine katkısı negatif 5 puan oldu. Diğer bir deyişle, 2002 yılının birinci üç aylık döneminde net ihracat ve stok değişimleri GSYİH büyümesini belirleyen temel faktörler olur-

ken, ikinci üç aylık dönemde stok değişimleri en belirleyici unsur oldu.

2002 yılının birinci üç aylık döneminde yüzde 2 oranında azalan özel tüketim harcamaları, ikinci üç aylık dönemde yüzde 3,1 oranında arttı. Özel sabit sermaye yatırımlarında birinci üç ayda kaydedilen daralma (yüzde 26,1) ikinci üç ayda önemli miktarda azalarak yüzde 1'e geriledi. Toplam sabit sermaye yatırımları ve tüketimden oluşan toplam yurt içi nihai talep 2002 yılının birinci üç aylık döneminde yüzde 6,7 oranında azalmış ikinci üç aylık dönemde ise yüzde 2,4 oranında artış gösterdi.

Kamu sabit sermaye yatırımlarında son beş dönemde kaydedilen önemli oranlardaki azalışlar sonrasında, 2002 yılının ikinci üç aylık döneminde yüzde 3,4 oranında artış gözlemlendi. 2001 yılında yüzde 8,6 oranında azalan kamu tüketimi,

2002 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde sırasıyla yüzde 2,4 ve yüzde 2,7 oranlarında arttı.

2001 yılında yüzde 7,4 oranında artan mal ve hizmet ihracatının, 2002 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla, yüzde 9,1 ve yüzde 4,2 oranında artması büyümeyi olumlu yönde etkiledi. Ancak, ihracatın artış hızında görece bir yavaşlama gözlemlendi. 2001 yılı krizinin etkisiyle, 2001 yılında yüzde 24,8 oranında azalan mal ve hizmet ithalatı, 2002 yılının birinci üç aylık döneminde yüzde 1,4 oranında, ikinci üç aylık dönemde ise yüzde 19,4 oranında arttı. Bu gelişmelere bağlı olarak, 2001 yılında yüzde 12,3 olarak gerçekleşen net mal ve hizmet ihracatının GSYİH büyümesine katkısı, 2002 yılının birinci üç aylık döneminde yüzde 2,9'a, ikinci üç aylık döneminde de -5'e düştü. Diğer bir deyişle, ihracatın büyümeye olumlu katkısında azalışlar gözlemlendi.

Türkiye yabancı sermayede otuzikinci

UNCTAD 2002 Dünya Yatırım Raporu'na göre, dünyadaki yabancı yatırımların azaldığı 2001 yılında Türkiye, Aira ve HSBC Bank yatırımları yüzünden, 22 basamak tırmanarak 3.2 milyar dolarla, yabancı sermaye yatırımlarında 32'nci sıraya yükseldi.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü'nün (UNCTAD) 2002 Dünya Yatırım Raporu'na göre, Türkiye, 2001 yılında önemli bir bölümü Aria'nın (İş-TİM) GSM-1800 ve HSBC'nin Demirbank yatırımdan oluşan 3.2 milyar dolarlık yabancı sermaye girişiyle dünyada 32'nci sıraya yükseldi.

Türkiye 1999 yılında 0.7 milyar, 2001 yılında ise 0.9 milyar dolarlık yatırım çekti.

Dünyada düşüş

2002 Dünya Yatırım Raporu, uluslararası yatırımlar açısından 2001 yılında dünyada çok önemli gelişmelerin meydana geldiğini gösteriyor. Doğrudan yatırımlar, 2001 yılında yarı yarıya azalarak 735 milyar dolara düştü. Rapora göre ilk kez gelişmiş ülkelerin doğrudan yatırımlardan aldıkları payda önemli düşüşler yaşandı. Yatırımlar, bölgelere ve ülkelere göre eşitsiz bir biçimde dağıldığını ortaya

koyan raporda, en az gelişmiş 41 ülkenin toplam yatırımlardan yalnızca binde 5 dolayında pay aldığı görülüyor.

2001 yılında, gelişmiş ülkelere giden doğrudan yatırımlar, 2002 yılına göre yüzde 59 azaldı. Toplam yatırımlar içinde gelişmiş ülkelerin payı yüzde 68'e düşerken, gelişmekte olanların payı yüzde 32'ye çıktı. Rapora göre ABD 124 milyar dolar ile en fazla yatırım çeken ülke olma özelliğini koruyor. Çin (Hong Kong dahil). İngiltere'nin yerini alarak 70 milyar dolarla ikinci sıraya yükselirken, Meksika'nın 25 milyar dolar ile büyük bir hamle yaparak Brezilya'nın üzerine çıkarak 9'uncu sıraya yükselmesi dikkat çekiyor. Güney Afrika ise 6.6 milyar dolar doğrudan yatırım çekerek 20'nci sıraya yükseldi.

Rapora göre başka ülkelere en fazla yatırım yapan ülkeler sıralamasında 114 milyar dolar ile ABD ilk sırada yer alıyor. ABD'yi 83 milyar dolar ile Fransa, 67 milyar dolar ile Belçika, 44 milyar dolar ile Hollanda, 43 milyar Almanya takip ediyor.

Bu yatırımlar toplam 65 bin uluslararası şirket tarafından gerçekleştirildi. Şirketlerin dünyaya yayılmış yatırımlarının sayısı 850 bine ulaştı. Şirketlerin yatırımlarının toplam

satışlarının 19 trilyon doları bulduğu ve bu miktarın dünya ihracatının iki katından fazla olduğu, bu yatırımların yarısından fazlasının dünyadaki en büyük 100 şirkete ait olduğu bilgisi yer aldı.

Doğrudan yatırımlarda boom dönemi sona erdi

Raporda, Doğrudan Yatırım Endeksi (DYE) bu yıl daha da geliştirilerek Doğrudan Yatırım Potansiyeli ve Doğrudan Yatırım Performansı olarak ikiye ayrıldı. DYE'ne göre en önde giden ülkeler; Fransa, Almanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, Hong Kong (Çin), Malezya, Singapur, Tayland, Şili, İrlanda ve Polonya yer aldı. Türkiye ise 0.1 değerle en gerilerde 136 ülke arasında 123'üncü sırada yer bulabildi. Türkiye'nin bulunduğu kategoride Endonezya, Cezayir, Kongo, Kenya, Libya, Moğolistan, Yemen, Pakistan, Zimbabwe gibi ülkeler yer aldı.

İlk 4 ayda 75 milyon dolarlık yatırım

Geçen yıl 3.2 milyar dolarlık yabancı sermaye yatırımı yapılan Türkiye'ye 2002'nin ilk 4 ayında sadece 75 milyon dolarlık yatırım girdi. Bu yatırımın da 50 milyon dolarının hizmet, geri kalan 25 milyon dolarlık kısmının ise sanayi yatırımdan oluştuğu açıklandı.

Almanya seçimleri ve Türkiye

Almanya'da seçimleri Türklerin yoğun desteği ile Sosyal Demokrat Parti ile Yeşiller kazandı. Gerhard Schröder ve Joschka Fischer'in başında bulunduğu SPD-Yeşiller koalisyonu güven oyu almış oldu. Ancak seçimlerin Türkiye açısından da büyük önemi vardı. Seçim sonuçları Türkiye için AB yolculuğunun devamı, Almanya'da yaşayan Türk vatandaşları içinde haklarının korunması anlamına geliyor.

1997 yılında AB Luksemburg Zirvesi kararıyla Türkiye'nin 1963 Ankara anlaşmasıyla başlayan Avrupa Birliği serüvenini noktaladı. O zaman Helmut Kohl başta olmak üzere Hristiyan Demokrat partilerin çoğunlukta olduğu AB, Türkiye'ye kapıları sıkıca kapatmıştı. Ardından Almanya'da iktidara gelen SPD-Yeşiller koalisyon hükümeti Başbakanı Gerhard Schröder ve Dış İşleri Bakanı Joschka Fischer'in özel çabaları ile Türkiye'nin aleyhindeki kararların geri alınmasını sağladı. Bu sayede 1999 yılın-

da Helsinki Zirvesi Türkiye'ye Kopenhag kriterlerini uygulaması şartıyla AB kapısını tekrardan açmış oldu. Helsinki sürecinin başlatılması ve Türkiye'nin önünün açılması öncelikle Schröder-Fischer hükümetinin başırsısı olarak kabul edilmeli.

TBMM Ağustos 2002'de Kopenhag kriterlerinin hayata geçirilmesi için aralarında AB Uyum Paketi'nde bulunduğu önemli reformları gerçekleştirdi. Bu açıdan 22 Eylül 2002 günü gerçekleşen Almanya Genel Seçimi Türkiye için de hayati önem taşıdı. Eğer CDU/CSU adayı Edmund Stoiber seçimi kazansaydı, Türkiye'de 3 Kasım 2002 Genel seçiminin sonucu ne olursa olsun Türkiye'nin AB üyeliği şansı sıfıra düşecekti. Yalnız Almanya ve AB'nin değil Türkiye'nin de geleceği içinde 22 Eylül 2002 günü önemli bir tarihti.

Yeni bir vatandaşlık yasası, yeni bir göç yasası, mültecilerin korunması ve Avrupa çapında dışlanmaya karşı hukuki uygulamalar-bun-

lar kırmızı-yeşil hükümetin göç politikasının kısa bilançosudur. Uzun senelerden sonra nihayet 1998'den sonra kırmızı-yeşil hükümetle birlikte Almanya'nın göç politikasına bir hareketlilik geldi. İş göçün 40. yılında siyasetçiler Almanya'nın göç gerçeğini kabul ettiler ve göç yasası CDU-CSU'nun tüm manevralarına rağmen kabul edildi. Aynı zamanda gerçekleştirilen vatandaşlık yasası reformu sonrası 500.000 yakın göçmen Alman vatandaşlığına geçti, yaklaşık 100.000 yabancı kökenli çocuğa da Alman pasaportu verildi. 01.01.2000'den bu yana Almanya'da dünyaya gelen çocuklar otomatik olarak Alman vatandaşı olup eşit haklara sahipler.

22 Eylül 2002 günü gerçekleşen seçimler Almanya'yı etkilediği kadar, Türkiye'yi ve Türk vatandaşlarını da etkiledi.

Alman Sosyal Demokrat Parti ve Yeşiller koalisyon hükümeti Türkiye'nin AB yolculuğu umudunu yitirmemesini sağladı.

Merkez Bankası;

Enflasyon hedefi gerçekleşecek

Mevsimsellikten arındırılmış TÜFE ve TEFE'nin üç aylık hareketli ortamlarının yıllıklandırılması yoluyla hesaplanan yıllık enflasyon artış eğilimine girerek, Ağustos ayında TEFE'de yüzde 43,3 ve TÜFE'de ise yüzde 36,5 olarak gerçekleşti. Ancak Merkez Bankası, yıllık enflasyondaki bu yükseliş eğiliminin temel olarak Haziran-Temmuz döneminde döviz kurlarında ve

kamu fiyatlarında görülen artıştan kaynaklandığını ve bu yükselişin kalıcı bir eğilime dönüşmesini beklemeyeceğini açıkladı.

Merkez Bankası ileriye yönelik beklentisinde, petrol fiyatlarındaki yükseleme ve kamu fiyat ayarlamaları konusuna dikkat çekerek, yinede enflasyonda oluşan hızlı düşüş eğiliminin süreceği tahmininde bulundu.

TEFE	AĞUSTOS 2002	AĞUSTOS 2001
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	2,1	3,5
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	18,0	54,6
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	43,9	69,6
(01.09.2001-31.08.2002) - (01.09.2000-31.08.2001) 12 aylık ortalamalara göre değişim oranı(%)	66,3	46,9

TÜFE	AĞUSTOS 2002	AĞUSTOS 2001
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	2,2	2,9
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	16,1	39,5
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	40,2	57,5
(01.09.2001-31.08.2002) - (01.09.2000-31.08.2001) 12 aylık ortalamalara göre değişim oranı(%)	56,6	46,5

		2002								2001			
		Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
TEFE	Bir öncek aya göre değişim	4,2	2,6	1,9	1,8	0,4	1,2	2,7	2,1	5,4	6,7	4,2	4,1
	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim	4,2	6,8	8,8	10,8	11,2	12,5	15,5	18,0	62,9	73,8	81,1	88,6
TÜFE	Bir öncek aya göre değişim	5,3	1,8	1,2	2,1	0,6	0,6	1,4	2,2	5,9	6,1	4,2	3,2
	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim	5,3	7,2	8,4	10,7	11,3	12,0	13,6	16,1	47,7	56,6	63,3	68,5

Dünya ekonomisi

Irak'a operasyon beklentisi dengeleri sarstı

Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a operasyon düzenleyeceği yönündeki tartışmalar başta petrol fiyatları olmak üzere küresel ekonomide etkilerini hissettirmeye başladı. Bir varil petrolün fiyatı 30 dolara yükseldi.

1991 yılında Irak Kuveyt'i işgal ettiğinde bir varil petrolün fiyatının kırk dolara fırladığını hatırlatan uzmanlar olası bir Amerikan operasyonunda çok daha sıkıntılı günler yaşanabileceğini söylüyor.

Irak'ın petrol rezervleri açısından dünya sıralamasında 2. sırada yer alması tek sorun değil. Uluslararası Enerji Ajansı'nın dünya çapında stoklardaki petrol miktarının son derece düşük düzeylerde olduğunu açıklaması endişeleri daha da artırdı.

Petrol piyasalarında bu gelişmeler olurken uluslararası borsalarda olası bir Irak operasyonunun gerginliği de sürüyor. Dolar ise diğer küresel kriz dönemlerinde olduğu gibi operas-

yon söylentileri nedeniyle değer kazandı.

Gelişmiş ülkelerdeki gelişmeler ve beklentiler

Son açıklanan veriler ABD ekonomisinin üçüncü çeyrekte de ikinci çeyrekte olduğu gibi düşük bir büyüme hızı kaydetmesi ihtimalini güçlendirmekte. İkinci çeyrek büyümesinin revizyonu ilk tahmin sonucunu toplamda değiştirmezken alt kalemlerde kayda değer değişikliklerin olduğunu göstermekte. Revizyonla, sabit sermaye yatırımlarındaki büyüme önemli ölçüde aşağı çekilirken, stokların ve dış dengenin büyümeye katkısı yükseltilmişti. Büyüme dinamiğinde tüketim harcamalarına eşlik etmesi veya bu kalemin yerini alması umut edilen yatırımların arzu edilen düzeyde artmamış olması büyüme sürecinin hala önemli risklere açık olduğunu gösteriyor. Tüketici güven endeksinde Ağustos ayında da devam eden düşüş söz konusu riskin ciddiyetini

arttırmakta. Ağustos ayı imalat sanayi PMI endeksinde Temmuz ayındaki düşüşten sonra Ağustos ayında bir önceki aya göre sabit kalmıştı. FED büyüme sürecinde gözlenen zayıflığa ve enflasyonun kısa vadede bir tehdit oluşturmamasına rağmen faiz oranlarında bir değişikliği gitmedi. Ancak piyasalarda büyüme sürecine ilişkin olumsuz verilerin artması durumunda FED'in faiz indirimine gidebileceği yönünde bir beklenti oluşmaya başladı.

Japon ekonomisine ilişkin açıklanan son veriler ekonominin ikinci çeyrekte oldukça yavaş ve kırılğan olmakla birlikte büyüdüğünü göstermekte. Buna göre yılın ilk çeyreğinde ekonomi bir önceki çeyreğe göre yıllıklandırılmış bazda yüzde 1,9 oranında büyüdü. Alt kalemlere bakıldığında yatırımların yüzde 2 oranında daraldığı tüketim harcamalarının ise yüzde 1,2 oranında büyüdüğü görülmekte. İkinci çeyrekte büyümeye en büyük katkının dış ticaret den-

gesinde geldiği görülmekte. Üçüncü çeyreğe ait sanayi üretim endeksi verileri büyüme sürecinin kırılma eğiliminin altını çizmekte. Endeks Haziran ayındaki gerilemeden sonra Temmuz ayında da mevsimsel olarak uyarlanmış verilere göre yüzde 0,4 oranında daraldı. İşsizlik oranı ise Temmuz ayında bir önceki aya göre değişmeyerek yüzde 5,4 olarak gerçekleşti.

Alman ekonomisi açıklanan son verilere göre yılın ikinci çeyreğinde yüzde 0,3 oranında büyüdü. Büyümede stoklardaki yükselme ve artan tüketim harcamaları etkili oldu. Yatırım harcamalarının ise yüzde 2,5 gibi yüksek bir oranda daraldığı görülmekte. Üçüncü çeyreğe ilişkin olarak açıklanan verilerin ikinci çeyrekteki olumsuz tablonun devam ettiğini gösterdiği düşünülmekte. İstatistiklere göre işsiz sayısı Ağustos ayında da artmaya devam etti. Öte yandan öncü göstergelerin de aynı ay içerisinde kötüleştiği görülmekte.

İngiltere ekonomisinin ikinci çeyrek büyüme hızı ilk yüzde 0,9'dan yüzde 0,6'ya revize edildi. Önceki iki çeyrekte hemen hemen hiç büyümeyen ekonominin ikinci çeyrekteki performansının olumlu karşılandığı görülmekte. Ancak sanayi üretimi büyümesinin oldukça düşük gerçekleşmiş olması olumsuz bir nokta olarak göze çarpmakta. Temmuz ayı verilerine göre ise sanayi üretimi önceki aya göre yüzde 3,4 artarken geçen sene aynı dönemki seviyesine göre yüzde

2,4 oranında düştü. Enflasyon oranlarının halen ılımlı seyrettiği ancak ekonomideki kırılma eğiliminin devam ettiği İngiltere'de, Merkez Bankası'nın en azından kısa vade de faiz arttırımına gitmesi beklenmekte.

Avrupa Para Birliği üyesi ülkelerdeki gelişmeler

Euro alanının toparlanma sürecinin yavaşladığı görülmekte. Ekonomik aktiviteyi ölçen endekslere göre Ağustos ayında hizmetler sektörü ve imalat sanayi büyümeye devam etmiş ancak büyüme hızı ciddi oranda düşmüştü. Çıktı endeksi Ağustos ayı sonuçları da ekonominin bütün olarak benzer bir eğilim sergilediğini göstermekte. İmalat sanayi üretimi hızındaki yavaşlamanın Euro'nun son aylarda gerçekleşen hızlı değer kazanışına ve Amerika ekonomisinin yavaşlamasına bağlandığı görülmekte. Ağustos ayında Euro alanı enflasyon oranı yüzde 2,1'e yükseldi. Daha çok baz etkisine bağlanan enflasyon artışının bölge için henüz tehlike oluşturacak bir boyutta olmadığı görülmekte.

Gelişmekte olan piyasalardaki gelişmeler

Brezilya'da finansal piyasalardaki dalgalı seyir devam ederken reel sektörden olumlu işaretler alınmakta. Haziran'daki yüzde 0,7'lik artıştan sonra Temmuz ayında da sanayi üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,3'lük bir artış gösterdi.

Arjantin'de krizin ekonomi

üzerindeki etkilerinin azalmadığı aksine daha da ağırlaştığı gözlemlendi. Haziran ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 15 oranında düşüş kaydetti.

Asya ülkelerinde ikinci çeyrekte de yüksek büyüme oranları göze çarpmakta. Malezya'da Haziran ayında 4,9 artan sanayi üretimi Temmuz ayında da yüzde 6,9 oranında arttı. Singapur ekonomisi yılın ikinci çeyreğinde ilk çeyreğe göre yıllık bazda yüzde 13,6 oranında arttı. Temmuz ayında ihracatı (petrol hariç) yüzde 17 oranında, sanayi üretimi ise yüzde 18 oranında artan Singapur'un üçüncü çeyrekte de yüksek büyüme rakamları kaydedeceği tahmin edilmekte.

Yabancı yatırımlar

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı'nın yayımladığı rapora göre, direkt yabancı yatırımlar seviyesi dünya çapında 735 milyar dolara düşerken, ABD'de 301 milyar dolardan 125 milyar dolara düştü. Rapor bu genel düşüşün nedeni olarak endüstri ülkelerindeki devasa sınırlamaları işaret etti.

Yabancı yatırım seviyelerindeki önemli bir değişim de sermaye birleşmelerinin miktar ve boyutlarında yaşandı. İki yıl önce birleşmeler, ülkelere sermaye girişlerinin yüzde 71'ini oluştururken bu sene bu oran yüzde 40'a düştü.

Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri

Bazı Konsolide Bütçe Gelirleri Kümülatif Gerçekleşmeleri	Ocak-Ağustos (Trilyon)			Reel Artış (Enflasyondan Arındırılmış)*	2002 Yılı Bütçe Hedefi
	2001	2002	Artış (%)		
Gelirler	32.250	48.749	51.1	7.8	71.218
Genel Bütçe Gelirleri	31.851	48.015	50.7	7.1	70.918
Vergi Gelirleri	24.201	36.481	50.7	7.1	57.911
Gelirden Alınan Vergiler	10.019	12.046	20.2	-14.3	19.027
Gelir Vergisi	7.413	8.501	14.7	-18.6	15.401
GVK Göre Alınan Geçici Vergi	144	225	56.2	11.4	
Kurumlar Vergisi	2.264	3.498	54.5	10.0	3.595
KVK Göre Alınan Geçici Vergi	1.803	2.753	52.7	9.3	
Servetten Alınan Vergiler	376	649	72.6	22.8	695
Motorlu Taşıtlar Vergisi	355	626	76.3	25.7	669
Mal ve Hizmetlerden Alınan V.	10.558	18.098	71.4	22.1	28.625
Dahilde Alınan KDV	4.086	6.945	69.9	21.4	10.608
Taşıt Alım Vergisi	163	143	-12.3	-37.1	490
Akaryakıt Tüketim Vergisi	3.100	6.337	104.4	45.7	10.509
Banka ve Sigorta Muameleleri V.	1.188	656	-44.8	-60.0	1.588
Özel İletişim Vergisi	344	544	58.1	12.8	975
Özel İşlem Vergisi	205	335	63.4	16.4	465
Dış Ticaretten Alınan Vergiler	3.247	5.686	75.1	25.0	9.560
İthalde Alınan KDV	3.009	5.288	75.7	25.7	8.892
Vergi Dışı Normal Gelirler	5.266	8.195	55.6	10.7	7.007
Katma Bütçe Öz Gelirleri	399	734	83.9	31.4	300
Harcamalar	47.162	70.392	49.3	6.4	98.131

*Hesaplamada TÜFE % 40,2 olarak alınmıştır.

EKONOMİK VERİLER

GSMH	2002 (Q2)	2001	2000	1999	1998	1997
GSMH (Cari fiyatlarla ABD Doları)		179.480	199.986	185.266	206.559	192.376
GSMH (1987 fiyatlarıyla Milyar TL)	26.992	107.911	119.145	112.044	119.303	114.874
GSMH (Değişim Hızı 1987 fiyatlarıyla %)	8.8	-9.4	6.3	-6.1	3.9	8.3
Kişibaşına GSMH (ABD Doları)		2.160	2.948	2.880	3.255	3.079
Üretim İndeksi	101.2	92	101	95.7	100.9	100
Toplam İhracat (Milyon/Dolar)	15.872	31.340	27.775	26.587	26.974	26.261
Toplam ithalat (Milyon/Dolar)	21.463	41.39	44.503	40.671	45.921	48.559
Dış Ticaret Dengesi (Milyon/Dolar)	-5.591	-10.059	-26.728	-14.084	-18.947	-22.298
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %	74.0	75.7	51.0	65.4	58.7	54.1
İşsizlik Oranı (%)	13.9	8.5	6.6	7.7	6.8	6.7
İç Borç Stoku (Trilyon TL)	137.093	122.157	36.421	22.920	11.612	6.683
Dış Borç Stoku (Milyon/Dolar Yeni Tanım)	117.538	115.110	118.615	102.120	96.313	84.182
Cari İşlemler Dengesi (Milyon/Dolar)	-6.49	3.314	-9.819	-1.360	1.984	-2.638

	2002		2001		2000
(Milyar TL)	06 Eylül	29 Ağustos	28 Aralık	07 Eylül	26 Aralık
Emisyon	7.036.264	6.878.350	5.328.876	4.889.145	3.772.411
Para Arzı					
- M1	12.914.818	13.384.396	9.576.464	9.816.142	8.209.624
- M2	55.639.382	54.097.541	46.985.987	41.072.974	32.812.563
- M3	59.922.020	59.195.394	50.587.717	44.709.270	34.957.467
Yurtiçi Kaynaklı TL. Mevduat	51.655.614	50.305.392	44.921.682	37.778.961	30.854.282
- Vadeli Tasarruf	37.036.130	35.924.370	31.291.397	27.903.864	21.011.698
- Vadesiz Tasarruf	3.207.468	4.081.344	3.170.598	3.062.866	2.939.556
- Vadeli Ticari	5.688.434	4.788.775	4.621.320	3.352.968	3.591.241
- Vadesiz Ticari	3.115.137	3.072.511	3.100.924	2.218.675	2.054.864
- Resmi Mevduat	2.608.445	2.438.392	2.737.446	1.240.588	1.256.923
Kredi Stoku	33.556.438	33.453.238	34.796.973	34.270.663	27.775.055
- Tüm Banka Kredileri	32.806.438	32.703.238	34.046.973	33.520.663	27.273.331
- M.B. Kredileri	750.000	750.000	750.000	750.000	501.724
Bank. El. Tah. ve Bono	75.565.135	75.605.589	44.301.618	50.910.979	10.843.431

Mevzuat Değişiklikleri

- 01 Eylül 2002** - Borç ve Risk Yönetiminin Koordinasyonu ve Yürütülmesine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik
- 02 Eylül 2002** - Uluslararası Gözetim Şirketleri Statüsüne İlişkin Karar (Dış Ticarete Standardizasyon: 2002/10)
- 03 Eylül 2002** - **DÜZELTME** - (Esnaf ve Sanatkarların Mesleki Eğitimini Geliştirme ve Destekleme Fonu Yönetmeliğinin Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik ile İlgili)
- 03 Eylül 2002** - 2002/4616 Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Oluşturulan Gümrük Birliğinin Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Karar
- 04 Eylül 2002** - Dış Ticarete Standardizasyon Tebliği (No:2002/25)
- 04 Eylül 2002** - 2002/4669 Bazı Bakanlar Kurulu Kararlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar
- 04 Eylül 2002** - Elektrik Piyasası İthalat ve İhracat Yönetmeliği
- 04 Eylül 2002** - Elektrik Piyasası serbest Tüketici Yönetmeliği
- 04 Eylül 2002** - Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No:34)
- 06 Eylül 2002** - Sektörel Dış Ticaret Şirketi Statüsü Verilmesine İlişkin Karar
- 06 Eylül 2002** - Gümrük Genel Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Gümrük İşlemleri) (Seri No:17)
- 06 Eylül 2002** - Kamu İhale Tebliği (No:2002/4)
- 07 Eylül 2002** - Doğal Gaz Piyasası Lisans Yönetmeliği
- 11 Eylül 2002** - 2002/4670 Tabi Afet Nedeniyle Gelir Kaybı ve Alt Yapı Hasarına Uğrayan İl Özel İdarelerine Yapılacak Yardımlara Dair Karar
- 12 Eylül 2002** - Gümrük Genel Tebliği (Gümrük İşlemleri) (Seri No:18)
- 13 Eylül 2002** - 2002/4702 Toplu Konut İdaresince Satılan Konutlarda Maliyet Artışı Yansıtılan Konut Alıcılarının Taksitlerinin ve Borç Bakiyelerinin 2005 Yılıının Birinci Altı Aylık Dönem Başlangıcına Kadar Sabitletmesine İlişkin Karar
- 14 Eylül 2002** - 2002/4671 3213 Sayılı Maden Kanunu Kapsamına Giren Madenlerin Çıkarılması veya Bunun İçin Gerekli Olan İşletme ve Arama Faaliyetleri Sebebiyle Taşınmaz Malları Tamamen Kamulaştırılanlara, Kamu Kurum ve Kuruluşlarının, Daimi İşçi Taleplerine Göndermede Öncelik Tanınmasına İlişkin Karar
- 14 Eylül 2002** - 2002/4675 Özel Tüketim Vergisi Tutarlarının Belirlenmesine İlişkin Karar
- 14 Eylül 2002** - İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No:2002/11)
- 15 Eylül 2002** - Tahsilat Genel Tebliği (Seri No:427)
- 16 Eylül 2002** - 3 Kasım 2002 Pazar Günü Yapılacak Olan 22 nci Dönem Milletvekili Genel Seçimine Katılmaya Hak Kazanan Siyasi Partiler Tarafından Gösterilmiş Olan Adaylarla, Seçime Bağımsız Olarak Katılmak Uzere Başvurmuş Olan Adaylara İlişkin "Geçici Aday Listeleri" Hakkında Karar
- 18 Eylül 2002** - İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebli (2002/10)
- 18 Eylül 2002** - İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebli (2002/12)
- 18 Eylül 2002** - Gümrük Genel Tebliği (Ticari Kullanıma Mahsus Kara Taşıtları) (Seri No:1)
- 20 Eylül 2002** - Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Bütçesinin Gelir, Gider ve Muhasebesine İlişkin Yönetmelik
- 22 Eylül 2002** - 2002/4726 8/1/2002 Tarihli ve 4736 Sayılı Kanunun 1 inci Maddesinin Birinci Fıkrası Hükmünden Muaf Tutulacakların Tespitine Dair 28/1/2002 Tarihli ve 2002/3654 Sayılı Kararnamenin Eki Karar'da Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar

Vergi Takvimi

07.10.2002	Eylül 2002 Dönemi 4705 Sayılı Kanuna Göre Tahsil Edilen Özel İşlem Vergisi Bildirimi ve Ödenmesi
07.10.2002	Eylül 2002 Dönemi Çeklere ait Değerli Kağıtlar Vergisi Bildirimi ve Ödenmesi
10.10.2002	16-30 Eylül Dönemine ait Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin Özel Tüketim Vergisi Beyanı ve Ödenmesi
15.10.2002	Eylül 2002 Dönemi Özel İletişim Vergisi Beyanı ve Ödemesi
15.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Gider Vergilerinin (BSMV) Beyanı ve Ödenmesi
15.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kesintisi Bildirimi ve Ödenmesi
15.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Kolalı Gazoz, Alkollü İçecekler ve Tütün Mamüllerine İlişkin Özel Tüketim Vergisi Beyanı ve Ödenmesi
15.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Motorlu Taşıt Araçlarına İlişkin Özel Tüketim Vergisi (Tescile Tabi Olmayanlar) Beyanı ve Ödenmesi
15.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallara İlişkin Özel Tüketim Vergisi Beyanı ve Ödenmesi
21.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Gelir Vergisi Stopajı'nın Beyanı ve Ödenmesi
21.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Damga Vergisinin Beyanı ve Ödenmesi
21.10.2002	Eylül 2002 Dönemi Faiz Vergisi Beyanı ve Ödemesi
21.10.2002	Eylül 2002 Dönemi Özel İşlem Vergisi Beyanı ve Ödemesi
21.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Kurumlar Vergisi Stopajı'nın Beyanı ve Ödenmesi
21.10.2002	Yarışma ve Çekilişler ile Futbol Müsabakalarına ait Müşterek Bahislerle İlgili Veraset ve intikal Vergisinin Beyanı ve Ödenmesi
21.10.2002	İlan ve Reklam Vergisinin Beyanı ve Ödenmesi
25.10.2002	Eylül 2002 Dönemine ait Katma Değer Vergisi'nin Beyanı ve Ödenmesi
25.10.2002	Temmuz-Ağustos-Eylül 2002 Dönemine Ait Basit Usul KDV Beyanı ve Ödenmesi
25.10.2002	1-15 Ekim Dönemine ait Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin Özel Tüketim Vergisi Beyanı ve Ödenmesi
31.10.2002	Zirai Kazançlar Gelir Vergisi 1.Taksit Ödemesi
31.10.2002	414 No'lu Tahsilat Genel Tebliği kapsamında tecil edilen vergi borcu ödemesi
31.10.2002	GVK Madde 94/6-b'ye Göre Yapılan Stopajın 3.Taksit Ödemesi
31.10.2002	Kurumlar Vergisi 3.Taksit Ödemesi

Eylül 2002 Kronoloji

- 01 Eylül** AB Temsilcisi Verheugen Kopenhag'tan Türkiye'ye tarih çıkmayacağını öne sürdü.
- 02 Eylül** Güney Kore'yi etkisi altına alan tayfun sonucu 88 kişi öldü, 70 kişi kayboldu.
- 03 Eylül** Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Masum Türker, yıl sonu enflasyon hedefine ulaşacaklarını açıkladı.
- 04 Eylül** Türk-İş Başkanı Bayram Meral CHP'ye katıldı. İstanbul'un bir çok bölgesinde sel baskınları meydana geldi.
- 05 Eylül** IKDP lideri Barzani, Türkiye'nin K.İrak'ta bir Kürt devleti kurulmasını savaş sebebi sayması yönündeki açıklamasının "boş bir gözdağı" olduğunu öne sürdü.
- 06 Eylül** Diyarbakır DGM, AKP lideri Tayyip Erdoğan'ın adli sicil kaydını sildi. Erdoğan, milletvekili olabilecek.
- 07 Eylül** Sakaryaspor otobüsü şarapole yuvarlandı, 5 kişi öldü, 22 kişi yaralandı.
- 08 Eylül** 450 bin kişinin katıldığı Açık Öğretim Fakültesi sınav soruları çalındı, sınav iptal edildi.
- 09 Eylül** ABD Başkanı Bush çeşitli ülkelerin liderlerini arayarak Irak operasyonunun diplomatik boyutunu başlattı.
- 10 Eylül** Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, hükümetin istifasını istedi. Ecevit'ten red yamı almca AB için MHP'nin koalisyonundan çekilmesi gerektiğini söyledi.
- 11 Eylül** Seçime katılacak siyasi partiler milletvekili adaylarını YSK'ya bildirdi.
- 12 Eylül** ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz seçimin ertelenmesini istedi. Seçimin ertelenmesi için ANAP ve YTP'liler öncülüğünde imza toplanmaya başlandı.
- 13 Eylül** Egebank'ı 1.2 milyar dolar zarara uğrattığı gerekçesiyle tutuklu yargılanan bankanın eski sahibi Murat Demirel tahliye edildi. Cumhuriyet Başsavcısı Kanadoğlu, Eroğan ve Erbakan'ın aday olmayacağını öne sürdü.
- 14 Eylül** 11 Eylül'ün planlayıcılarından olduğu, ancak vize alamadığı için saldırılara katılmadığı iddia edilen Kaide militanı Bin El-Şaiba Pakistan'da yakalandı.
- 15 Eylül** Seçim barajının düşürülmesi için YTP, ANAP ve SP anlaştığını açıkladılar.
- 16 Eylül** Yargıtay 8. Ceza Dairesi, AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın adli sicil kaydının silinme işleminin reddini oybirliğiyle onadı.
- 17 Eylül** Cumhurbaşkanı Sezer, Bakü-Tiflis-Ceyhan Pet-

rol Boru Hattı'nın temel atma törenine katılmak üzere Azerbaycan'a gitti. Irak Birleşmiş Milletler denetçilerini koşulsuz kabul etmeye hazır olduğunu açıkladı.

18 Eylül Bakü-Ceyhan Boru Hattı'nın temeli atıldı. Memur maaşlarına brüt 100 milyon lira zam yapıldı.

19 Eylül CHP lideri Deniz Baykal milletvekili adaylarını tanıttı.

20 Eylül Yüksek Seçim Kurulu, Recep Tayyip Erdoğan, Necmettin Erbakan, Murat Bozlak ve Akın Birdal'ın milletvekili adayı olamayacaklarını açıkladı.

21 Eylül İsrail, Filistin Lideri Arafat'ın karargahını kuşattı ve karargahın büyük bölümünü yıktı. Arafat'ı teslim olma-ya zorluyor.

22 Eylül Almanya'da seçim sonuçlarına göre Sosyal Demokrat Schröder, Yeşiller'le birlikte hükümet kurması için gerekli milletvekili sayısına ulaştı.

23 Eylül 124 milletvekili seçimin ertelenmesi için 26 Eylül'de Meclis'i olağanüstü toplantıya çağırdı. CHP seçim bildirgesini açıkladı.

24 Eylül Devlet Bakanı Masum Türker, erken seçim nedeniyle yerine getirilmeyen taahhütler için IMF ile konuşulacağını ve bunların önümüzdeki döneme ertelenmesini isteyeceklerini açıkladı. TBMM Başkanı Ömer İzgi Meclis'in normal tarihi olan 1 Ekim'de toplanacağını açıkladı.

25 Eylül IMF ve Dünya Bankası güz toplantılarına katılma üzere ABD'ye giden Devlet Bakanı Türker, ek desteğe ve taahhüde gerek olmadığını söyledi.

26 Eylül Yunanistan Dışişleri Bakanı Papandreu, Türkiye'yi AB üyesi olarak görmek istediklerini söyledi. Küskünlerin seçim ertelensin, başbakan siz olun önerisini Ecevit reddetti. Satış olanağı kalmayan Toprakbank, Bayındırbank bünyesinde birleştirildi.

27 Eylül Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Masum Türker, faiz dışı bütçe fazlası hedefinin tutturulması için ek vergi ve zam yok dedi.

28 Eylül Devlet Bakanı Masum Türker Dünya Bankası yetkililerinden İstanbul Yaklaşımı için verilecek 500 milyon dolarlık desteği öne çekmelerini istedi.

29 Eylül Tahran'da kadınlara tecavüz etmek, içki içmek ve uyuşturucu satmak suçundan yakalanan beş kişi sokak ortasında idam edildi.

30 Eylül BM Silah Denetçilerinin Irak'a dönmesine yönelik resmi görüşmeler başladı.